

ULUS-DEVLET İNŞASININ TAHTACILARA YANSIMALARI: İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN TAHTACI ALEVİLERİ RAPORU

Erdal Çiftçi*

“Dil Birliği Kadar Şümâr Bir Âmil Yoktur.”
Ramazanoğlu Niyazi Bey

Öz

Bu çalışma İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) tarafından Adana-Mersin bölgesinde yaşayan Tahtacı Alevileri hakkında 1918 yılında hazırlanmış bir rapor çerçevesinde İTC'nin Tahtacı Alevileri ile ilgili yaklaşımlarını irdelemeyi amaçlamaktadır. İmparatorluktan ulus-devlete dönüşümün yaşandığı süreçte ortaya çıkmış baskın milliyetçi fikrî mülahazaların ve İTC yönetiminin Türkleştirme siyasasının Tahtacı Alevilerinin sosyal, kültürel, dini ve kimliksel yönleri ile ne derecede örtüşüp örtüşmediği tartışılacaktır. Anadolu'nun Türklüğün son kalesi olarak yeniden inşasında yaşanan homojenizasyon sürecinin sıklıkla farklı etnik yapılar üzerinden tartışmaya açıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ayrıca İTC'nin temel endişelerinin farklı bir etnik yapı olmayan bir topluluğa yansması konu edilmektedir. Etno-dinsel bir topluluk olan Tahtacıların Alevi kimliğine ilişkin düşüncelerin İTC tarafından hazırlanmış bir rapora nasıl yansıdığı irdelenecektir. Çalışmada Tahtacılar hakkında kısaca bazı bilgiler paylaşılması akabinde Tahtacılar ile ilgili var olan literatürün temel argümanlarına değinilecektir. Sonrasında İTC'nin zihin dünyası hakkında ve konumuzu aydınlatıcı bazı bilgiler paylaşılacaktır. Son olarak Tahtacılar raporunun hazırlandığı yıllardaki Tahtacı nüfusu hakkında bazı bilgiler paylaşıldıktan sonra Tahtacılar Raporunun ayrıntılarına inilecektir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, İttihat ve Terakki(İTC), Modernizm, Tahtacı, Türkifikasyon

REFLECTIONS OF NATION-STATE BUILDING ON THE TAHTACIS: A REPORT OF COMMITTEE OF UNION AND PROGRESS ON TAHTACI ALEVIS

Abstract

This article aims to analyze how the Committee of Union and Progress (CUP) approached to the Tahtacı Alevis via using a report, written in 1918, of CUP. Whether the dominant Turkish nationalists' ideas and the CUP's Turkification polity coincide with the Tahtacı Alevis' social, cultural, religious identity is discussed. We often confront the studies of which focused on the Turkification approaches to different ethnicities when Anatolia was transformed into a homogenized structure as the last

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 05/05/2020, Accepted / Kabul Tarihi: 25/07/2020

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.732188>

* Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, erdalciftci@artuklu.edu.tr

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8716-2031>

haven of Turkishness. In this study, we will rather focus to the CUP's main anxieties regarding a society which has a Turkish-Alevi background. How these perspectives were reflected in this CUP's report of Tahtacis will be the main discussion of the article. We will firstly give some introductory information regarding the Tahtacis, and then secondly, the main arguments of Tahtaci literature will be addressed. Later, we will focus on the CUP's world of mentality and anxieties in order to better understand the report of Tahtaci Alevi. And lastly, we will discuss whether it is possible to proclaim the demographic data of Tahtaci Alevi during the early 20th century before we dig in to the details of the report.

Keywords: Alevism, Committee of Union and Progress(CUP), Modernism, Tahtaci, Turkification

GİRİŞ

Etno-dinsel bir topluluk olan Tahtacılar, esas itibariyle, Anadolu'nun Batısı ile Akdeniz coğrafyasında yaşamış ve yaşamakta olan ve kendilerini Alevi-Türkmen olarak tanımlayan bir topluluktur. İsimlerinin Orta Asya'daki bir topluluk olan Tahtah'lardan geldiği ileri sürülmüş olsa da, geçmiş dönemlerde üstlendikleri ağaç kesme meşguliyetlerinden dolayı kendilerine Tahtacı denilmektedir.¹ Yörükân, Tahtacı ocakzadelerinden aldığı bilgilere dayanarak Tahtacı kelimesinin onlara sonradan verildiğini, daha eski tarihlerde göçebe pastoral bir yaşam tarzına sahip olduklarını belirtmektedir.² Hem Türkmen ve Alevi, hem de kendilerine münhasır bir ocak, kültür ve tarihi kimliğe sahip olan bu topluluğun ekonomik yaşam sitali olarak ormandan kereste tedariki ile uğraşmaları Tahtacıları etno-dinsel bir topluluk olarak tanımlanmalarını sağlamıştır.³ Tahtacıların çoğu yüksek rakımlı bölgelerde ağaç kesip budayarak inşaat işlerine tahta tedarik etmekte olup, ağaç kesme işi dışında Aydın bölgesinde köylüleştirilmiş ve tarımla uğraşan mensupları da mevcuttur.⁴

Oldukça izole ve kapalı bir topluluk olduğu vurgulanan Tahtacıların Cumhuriyet dönemi ile birlikte iş sahalarının Devlet Orman İşletmelerine devredilmesinden kaynaklı olarak farklı bölgeler ve şehir merkezlerine göç etmek durumunda kaldıkları ileri sürülmektedir.⁵ Bu paralelde henüz 1918 yılı Haziranı itibari ile Adana Vilayet Meclisinin Dâhiliye'ye ilettiği il meclis kararında ormanların korunması için

¹ Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, haz. Turhan Yörükân, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1998) 149.

² Yusuf Ziya Yörükân, "Tahtacılar", *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 3-13, (1929), 71: Yörükân çalışmasındaki bilgilerin birçoğunu Tahtacı ocakzadelerinin önde gelenlerinden Hacı Mümtaz Bey'den aktarmaktadır. Yörükân bahsini açtığı Tahtacı gurupları ile ilgili bilgilerin saha araştırması ile teyid edilmesi gerektiğini bildirir. Bu yüzden bahsi geçecek bilgiler tam anlamı ile doğruluk taşımayabilir.

³ Suavi Aydın, "The Emergence of Alevism As An Ethno-Religious Identity", *National Identities*, 20-1, (2018): 9-29.

⁴ Serdar Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları: Niyazi Bey ve Adana Bölgesi Tahtacıları*, (Konya: Kömen, 2012) 153, 169. Araştırmamızın konusunu oluşturan bu raporun tam metin çevirisi Serdar Sarışır tarafından gerçekleştirilmiştir. Projemize Sarışır'ın çalışmasından bi haber olarak başladığımız için raporun büyük bir bölümü tarafımızca tekrar Latinize edilmişti. Mükerrer bir çalışmaya mahal verilmemesi için metnin original çevirisi projesinden vazgeçilip raporun analizine odaklanılmıştır. Sarışır'ın kitap çalışmasında yeterli derecede rapor analizi yapılmamıştır. Makalemiz bu eksikliği doldurmaya yöneliktir. Sonraki araştırmacılar için kolaylık sağlaması açısından rapora değil Sarışır'ın çalışmasında bulunan rapor çevirisine atıf yapılacaktır. Aydın, "The Emergence of Alevism", 9.

⁵ Nilgün Çıblak, "Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, (2013): 34.

Tahtacıların yaşam sahası olan orman bölgelerinden uzaklaştırılması talep edilmiştir.⁶ Bu durumun uygulandığını kanıtlayan veriler bulunmasa dahi Tahtacıların yaşam sahalarından biri olan Adana-Mersin bölgesi ormanlarından süreç içerisinde göçlerle uzaklaştıklarını ve bu bölgelerdeki nüfuslarının öncesine nazaran hâlihazırda azaldığını biliyoruz.⁷ Yörükân, Tahtacı Dedelerinin birçoğu Cumhuriyet inkılâbından sonra bu paralelde Dedelikten feragat edip “temin-i maîşet için” farklı işlerle uğraşmaya başladıklarını belirtmektedir.⁸

Osmanlı'nın son dönemlerinde göçebe, yarı-göçebe ve de yerleşik bir hayat sürdüren Tahtacı gruplarının bulunduğu belirtilmektedir; fakat aşağıda vurgulanacağı üzere 20.yüzyıl başı itibari ile ağırlıklı olarak yarı-göçebe oldukları anlaşılmaktadır. Osmanlı kayıtlarında Tahtacılar bir ocak olarak tanımlanmamış, daha çok cemaat veya aşiret olarak kaydedilmişlerdir.⁹ Tahtacı üst kimliği ile adlandırılıp ayrıca aşiret/ oymak isimleri ile de tanımlanan Tahtacı grupları bulunmaktadır: Çobanlı, Çaylak, Sivri Külahlı, Cingöz, Üsküdarlı, Enseli, Alaabalı, Çiçili, Mazıcı, Kâhyalı, Gökçeli, Nacarlı, Şehepli, Kabakçı ve Aydınlı.¹⁰ Bu gruplar içerisinde çalışmanın öznesini Adana- Mersin bölgesi Tahtacıları olan Çaylaklar ile Aydınlı Tahtacıları oluşturmaktadır.¹¹ Zira raporda Çaylak ve Aydınlı Tahtacıları dışında diğer Tahtacı aşiret isimlerine nadiren rastlanmaktadır.¹²

Bu raporda Adana bölgesi Tahtacıları iki kesime ayrılmıştır: Çoğunluğu oluşturan Çaylaklar ve azınlığı teşkil eden Aydınlı Tahtacıları. Raporda Aydınlı Tahtacıları Melemenci veya Üsküdarlı olarak da isimlendirilmektedir. Valide Sultan Vakfiyesine bağlanan vergilerden dolayı Üsküdarlılar kapsamına Sünni aşiretler de dâhildir. Raporumuza göre Aydınlı Tahtacıları da bu vergi diliminin bir parçası olmalarından kaynaklı Üsküdarlı olarak isimlendirilmiş olabilirler. Yörükân ise Üsküdarlı sıfatının Rumeli'ye göçüp Üsküdar'da ikamet ettikten sonra geri dönen Tahtacıların bu sebeple edindikleri bir isim olduğunu söylemektedir.¹³ Rapor'a göre Aydınlı Tahtacıları, “Adana Vilayeti'ne –Aydınli Sünni Türkmen Aşiretleri gibi- avdet etmeye başla(dıkları)”¹⁴ için bu Tahtacıların muhacir ve Aydınli olarak isimlendirildiği paylaşılmaktadır. “Melemenci” olarak vurgulanan Tahtacıların Sünni Türkmen

⁶ BOA, İ.U.M. EK. 111/38 (Ocak-Haziran 1918).

⁷ Çıblak, “Tahtacılar”, 34-35.

⁸ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 148.

⁹ Cahit Telci, “Cemaat-i Tahtacıyan: Aydın Sancağı'nda Vergiden Muaf Tahtacı Topluluğu (XV-XIX. Yüzyıllar)”, *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, 13, (2016), 10. Rapordan ve döneme ait belgelerden de bu durumu teyid edebiliyoruz.

¹⁰ Yörükân, “Tahtacılar”, 55-70. Ahmet Kuşci, *Orta Toros Tahtacıları: Tarih, Kültür ve Medeniyet*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Hatay:2018) 16-24. Yörükân'a göre Enseli ile Eseli aynı guruptur. Çobanlı da Çaylaklardan ayrı bir gurup değildir. Üsküdarlı Eseli'den ayrılmış olup Cingöz de Sivri Külahlıdan ayrılmıştır. Bu karmaşık durum Yörükân'a göre aşiret isimlerinin sık sık değişmesinden kaynaklanır.

¹¹ Raporumuz Çaylak “Çaylaklar” olarak vurgulanmaktadır. Aydınlılar ise “Aydınli Tahtacıları” olarak isimlendirmektedir. Bu Tahtacılar Sünni Aydınli Aşireti'nden farklı bir aşiret olduğu düşünüldüğünde bu tür bir kullanıma gidildiği anlaşılıyor. Yörükân da Aydın'dan döndüklerinden dolayı bu Tahtacılar'a Aydınli dendiğini söyler. Yörükân, “Tahtacılar”, 70.

¹² Evcî oymağı bunlardan biridir. Diğer Tahtacılar yer isimleri ile tanımlanmaktadırlar. Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 157, 163. Yörükân'a göre Ege bölgesindeki Evciler Tahtacı olmayıp Adana bölgesindeki Evciler Tahtacıdır: Yusuf Ziya Yörükân, “Tahtacılar”, *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 3-12, (1929), 73.

¹³ Yörükân, “Tahtacılar”, 68.

¹⁴ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 107, 111, 114. Rapora göre Aydınli Tahtacıları geçmişlerinde Aydın'da bulduklarından bu ismi almışlardır.

Menemenci Aşireti beylerinin kontrolünde olmalarından dolayı yine bu isimle anılıyor olmaları ihtimal dâhilindedir. Zira rapora göre Tahtacıların sevmemelerine rağmen Türk aşiret bey ve ağalarına merbutiyetlerinin olduğu ve başları sıkıştığından onlara başvurdukları vurgulanmaktadır.¹⁵ Görüldüğü üzere Tahtacılar ile ilgili yapılacak çalışmaların zorluğu aşiret isimleri arasındaki değişkenlikler, benzerlikler ve bu isimlerin süreçle değişiklik gösteriyor olması ile bağlantılıdır. Bu sebeple *long durée*¹⁶ bir metodolojik yaklaşımla Tahtacıları incelemek çok zor görünmektedir.

Rapor, Tahtacıların çoğunun Hacı Bektaş Ocağına bağlı olmadıklarını teyid etmektedir. Fakat Tahtacılar içerisinde daha az bir nüfusa sahip olan Aydınli Tahtacılarının diğer Çaylaklara göre Bektaşî Ocağına daha sadık oldukları da vurgulanmaktadır.¹⁷ Rapora göre iki farklı Tahtacı ocağı bulunmaktadır. İzmir Narlıdere’de olan Yanyatır Ocağı ve Aydın Reşadiye’de bulunan Hacı Emirli Ocağı. Farklı Tahtacı oymaklarının bu iki ocaklardan çoğunlukla yalnızca birine bağlı oldukları ve yalnızca bu ocakzadelerden olan Dede ve Yanyatırlara tabi oldukları belirtilmektedir.¹⁸ Rapora göre Adana- Mersin bölgesi Tahtacılarından Çaylaklar Yanyatırlar’a bağlıdır. Aydınli Tahtacıları ise İzmir Narlıdere’deki Yanyatır Ocağına değil, Aydın Kızılyer’den gelen Dedelere bağlı oldukları vurgulanır. Kızılyer ile kasıt, Yörükân’ın bahsettiği Aydın Kızılcapınar’da bulunan Hacı Emirli Ocağı olmalıdır. Rapor bu iki Tahtacı aşiretini keskin çizgiler ile birbirinden ayırır. Çaylak ve Aydınli Tahtacısı olarak iki temel kategoride ayrıldığı farzedilen bu bölge Tahtacılarının buyruklarının da ayrı olduğu, Çaylakların Cafer-i Sadık Buyruğuna, diğerlerinin ise Şeyh Safi Buyruğuna tâbi oldukları vurgulanmaktadır.¹⁹ Raporda yer alan Adana- Mersin Tahtacılarının kültürel ve dini pratikleri bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu çalışmanın odağında ağırlıklı söz konusu dönemin siyasetinin temelini oluşturan Türkleştirme siyaseti yer alacak ve ayrıca bu politikanın Tahtacılar Raporuna yansımalarına odaklanılacaktır.

1. Tahtacılar Hakkındaki Soy Tartışması

Tahtacılar ile ilgili yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak Tahtacı kültürü ve sosyal yaşamını ilgilendiren antropolojik, sosyolojik ya da halk bilim kapsamına giren çalışmalar olduğuna şahit olmaktayız. Spesifik olarak Tahtacı araştırmaları yapan çalışmaların yanı sıra Tahtacılar’a Alevilik kapsamında çok kısaca değinen çalışmalar da bulunmaktadır. Tahtacılar ile ilgili yapılmış tematik tarihsel çalışmaların sayısı ise oldukça azdır. Aşağıda değinilecek bu çalışmalar da Tahtacıların etnik kimliğine cevap bulma arayışı ile sınırlı kalmıştır. Özcü yaklaşımların sonucu olarak tartışmalar bu şekilde köken arayışı ve soy tartışmalarına indirgenmiştir.²⁰ Bu yaklaşım İttihat ve Terakki döneminde başlatılmış olan Tahtacıların Türklük geçmişinin kanıtlanması gayreti ile başlamış ve son dönemlere kadar devam etmiştir.

¹⁵ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 196-197.

¹⁶ *Long durée* Annalesçi Tarih historiografisinin benimsediği bir metodolojik yaklaşımdır. Ele alınan tartışma konusunun uzun bir süreç boyunca incelenmesi gerektiğini tercih eder. Bu konuda en bilinen çalışmalardan biri Fernand Braudel’in *Akdeniz Dünyası* çalışmasıdır.

¹⁷ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 142.

¹⁸ Yörükân, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, 147. Yörükân’a göre yukarıda oymak isimleri sayılan Tahtacılarından son üçü Hacı Emirli, diğerleri Yanyatırlara bağlıdır.

¹⁹ Yörükân da bu paralele iki kutsal kitaplarının bulunduğunu yazar. Bunlardan biri bir menakıbnâme olan İmam-ı Cafer Buyruğu, diğer ise yine Şeyh Safi ile bağlantılı görünen Salnâme-i Sadreddin’dir. Yörükân, “Tahtacılar”, 55.

²⁰ Suavi Aydın, “Bir Etno-Dinsel Kimlik Olarak Alevilik”, *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşılık: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 11-13.

Elimizdeki rapor ve literatürdeki soy tartışmalarının başlangıç noktası, İttihat ve Terakki'nin Anadolu'daki tüm gurupları, ki bilhassa potansiyel tehlike gördükleri kitleleri, araştırmaya koyulmasının bir parçası olarak doğar. Bilindiği üzere Baha Said Alevi ve Bektaşileri, Naci İsmail Pelister (Dr. Friç) Kürtleri, Mehmet Tahir Bey Ahileri, Esat Uras ise Ermenileri araştırmakla görevlendirilmişlerdir.²¹ İttihat ve Terakki yönetimi tarafından Ramazanoğulları ailesinden gelen ve Adanalı bir eğitimci olan Niyazi Bey'e tevdi edilmiş 1918 tarihli rapor, aşağıda tartışılacağı üzere ulus-devlet sürecine geçişin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bu raporda Tahtacıların Türk ve Orta Asya kökenli bir topluluk olduğu, gerekçeleri sınırlı olsa da, sıklıkla vurgulanmıştır. Bu durumun süreklilik kazanması yine İTC tarafından Alevi ve Bektaşileri araştırma görevi verilmiş olan Baha Said'in çalışmaları ile devam etmiştir.²² Cumhuriyet döneminde Yusuf Ziya Yörükân gibi araştırmacılar bu geleneği devam ettirmenin yanında sınırlı da olsa saha araştırmaları yapmışlardır.²³ Modern dönem araştırmacılarından Faruk Sümer ise Tahtacılar'ı içeren tartışmasında ağırlıklı olarak benzer bir soy tartışmasını devam ettirmiş ve Tahtacıların Ağaçerileri ile aynı soydan geldikleri dolayısı ile Türk bir unsur oldukları tartışmasına odaklanmıştır.²⁴ Son dönemlerde kaleme alınmış olan Cahit Telci'nin çalışması ise Aydın bölgesindeki Tahtacıların geçmişi 14.yüzyıla kadar geri götürmenin mümkün olduğunu öne sürerek benzer bir tematik tartışma ile literatüre katkı sunmuştur.²⁵ Bu çalışmalar dışında Tahtacıları merkeze alan son dönemde yazılmış tarihsel çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu durumun en önemli sebepleri Tahtacıların kapalı bir toplum olarak yaşam sürdürmüş olmalarının yanı sıra, aşiret örgütlenmelerinin devlet kayıtlarına yansımalarının sınırlı düzeyde kalması ile ilgilidir. Bu makul gerekçelerden de öte Yörükân'ın da değindiği üzere Tahtacı isminin belgelerde sınırlı derecede yer alması Tahtacı isminin sonradan kullanılmış bir üst etno-dinsel kimlik olması ile ilintili olması daha kuvvetli bir sebeptir.²⁶

Bu tartışmaların İttihat ve Terakki döneminde artış göstermesi Cemiyetin Türkçülük politikalarının paralelinde, oryantalistlerin çalışmalarında Tahtacıları Hıristiyan ve gayri-Türk bir etnisite olarak görmelerinde yatar.²⁷ Bu durum, yalnızca Tahtacılar ile sınırlı olmayıp, Kürt Alevilerin Ermeni, Türkmen Alevilerin ise Rum olduklarına dair erken 20. yüzyılda yapılan oryantalist çalışmalar ve misyonerlik faaliyetleri ile de

²¹ İbrahim Bahadır, "Aleviliğe Milliyetçi Yaklaşımlar ve Aleviler Üzerindeki Etkileri", *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 456. Uğur Ümit Üngör, "Seeing Like A Nation-State: Young Turk Social Engineering in Eastern Turkey, 1913-50", *Journal of Genocide Research*, 10/1, (2008): 23.

²² Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, haz. İsmail Görkem, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000).

²³ Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, haz. Turhan Yörükân, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1998).

²⁴ Faruk Sümer, "Tahtacılar", *DİA*, 39, (2010): 436-437. Faruk Sümer, "Ağaçeriler", *DİA*, 1, (1988): 460-461.

²⁵ Cahit Telci, "Cemaat-i Tahtacıyan: Aydın Sancağı'nda Vergiden Muaf Tahtacı Topluluğu (XV-XIX. Yüzyıllar)", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 13, (2016).

²⁶ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 149, 152.

²⁷ Bu tezler için bkz Nilgün Çıblak, "Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, (2013). Ahmet Kuşci, *Orta Toros Tahtacıları: Tarih, Kültür ve Medeniyet*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Hatay:2018). Yalçın Çakmak, *Sultanın Kızılbaşları* (İstanbul: İletişim, 2019) 195-280.

ilintilidir.²⁸ İttihatçı yönetimin bu siyaseti öne çıkarmasının bir diğer boyutu da bu oryantalist çalışmalar ve misyonerlik faaliyetler ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Niyazi Bey'in raporda ısrarla Tahtacıların Türk bir topluluk olduğunu vurgulamasının arka planında bu endişenin yattığı görülmektedir. Bu vurgunun bir karşı tez geliştirme gayreti ile abartılı olarak vurgulandığı da göze çarpmaktadır. Bu endişenin ortaya çıkmasına mahal verildiği düşünülen en büyük gerekçe, Türkçe'den başka bir dil bilmedikleri söylenen Tahtacı gruplarının kendilerini Türk olarak tanımlamamaları ile ilgilidir.²⁹ Bu yüzden İTC ve erken Cumhuriyet dönemi Türk araştırmacıları Tahtacıların gelenek ve göreneklerini incelemelerinin yanı sıra dönemin baskın tartışmaları olan ırk ve etnik köken tartışmalarına yoğunlaşarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Tahtacıların etnik kökeni ile ilgili Avrupalı oryantalistler iki temel tez ön plana çıkarmışlardır. Bunlardan birincisi Tahtacıların Rum oldukları, bir diğeri ise İran'dan gelen topluluklar ile Türkmen ve Rumların karışımından ortaya çıktıkları vurgusudur.³⁰ Luschan, Babinger, Jacob gibi Avrupalı araştırmacıların tezlerini Köprülü, Baha Said, Hilmi Ziya Ülken, Yörükân *Türk Yurdu* gibi bazı dergilerde Aleviler ile ilgili yazılarında reddetmişlerdir.³¹ Bu araştırmacılara göre Alevilik, dolayısı ile Tahtacılar da, asli, eski ve milli bir dini pratiktir.³² Hatta Baha Said Tahtacıların Bektaşiliği, kadim bir pratik olmadığından, "teceddüd" olarak değerlendirdiklerini, bu yüzden Hacı Bektaş Ocağına bağlı olmadıklarını belirtir.³³ Yörükân ise 1920'li yıllarda yaptığı çalışmalarında Tahtacıların Orta Asya'dan geldiklerini ve Tahtah'ların devamı olabileceklerini belirtir.³⁴ Batı Anadolu'da çok eski olmadıklarını vurgulayan Yörükân, Tahtacıların Ağaçeriler ile zihniyet ve yaşam tarzı olarak benzerlik göstermediklerini vurgular.³⁵ Fakat Aleviliğin milli bir dini pratik olduğunu çünkü Alevi nefeslerinin ve dini pratiklerinin Türkçe olduğunu ve Tahtacı simelerinin (damga) Eski Oğuz Türkmenleri ile aynı olduğunu belirterek soy tartışmalarını devam ettirmektedir.³⁶ Modern dönem tarihçilerden Faruk Sümer ise Tahtacıları 13.yüzyıl yazılı kaynaklarında adı geçen Ağaçeri Türkmenlerinin devamı olarak görmekte, aslen yerli Hıristiyan bir unsur olmadıklarını veya 16.yüzyılda İran'dan gelmediklerini iddia etmektedir.³⁷ 16.yüzyıl bazı tahrir defterlerinde Cemaat-i Tahtacıyan olarak geçtiklerini, 18.yüzyıl kayıtlarında ise Batı Anadolu'da bulduklarını ve bu yüzden bu tarih aralığında Batı Anadolu'ya yerleşmiş olabileceklerini belirtmektedir.³⁸ Cahit Telci'nin son dönemlerde yayınladığı makalesinde ise Telci, Sümer'in Tahtacılar'ın 18.yüzyılda Batı Anadolu'ya geldikleri savını reddeder. Ona göre Sümer bu savını destekleyici bir kanıt sunmamaktadır. En azından 15.yüzyılın ilk çeyreğinde bölgeyi yöneten Aydınoğulları

²⁸ Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî*, 34. Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 144-145. Bahadır, "Aleviliğe Milliyetçi Yaklaşımlar", 456.

²⁹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 117, 185.

³⁰ Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî*, 24, 33. Franz Babinger, "Tahtadji", *Encyclopaedia of Islam, First Edition (1913- 1936)*, vol. 8, (Leiden: Brill, 1993), 627-628.

³¹ Çıblak, "Tahtacılar", 36-40. Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî*, 22-24. Bahadır, "Aleviliğe Milliyetçi Yaklaşımlar", 456. Kuşci, *Orta Toros Tahtacıları*, 7-9 ve 10-14.

³² Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî*, 33. Bahadır, "Aleviliğe Milliyetçi Yaklaşımlar", 458.

³³ Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî*, 90.

³⁴ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 149.

³⁵ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 149, 385.

³⁶ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 13, 142.

³⁷ Sümer, "Tahtacılar", 436-437.

³⁸ Sümer, "Tahtacılar", 437.

döneminden beri Tahtacıların bölgede yaşamakta olduklarını belirtir.³⁹ Bu sebeple Tahtacıların Ağaçeriler'den geldikleri varsayımının geçerliliğini yitirdiğini ileri sürmektedir. Fakat Telci'nin de vurguladığı üzere bilgilerini paylaştığı Tahtacı cemaatinin Alevi bir topluluk olduklarını destekler bilgi bulunmamaktadır. Dolayısı ile 15. yüzyıl kayıtlarında ismi geçen Tahtacı cemaatinin Alevi olmayan farklı bir cemaat olma ihtimali de bulunmaktadır. Zira vurgulanan Tahtacı cemaati içerisinde ismi Osman, ünvanı fakih, şeyh ve imam olan kişiler kaydedilmişlerdir.⁴⁰

Sonuç itibari ile bazı oryantalistlerin çalışmaları da dâhil olmak üzere, Tahtacılar ile ilgili soy tartışmalarına indirgenmiş tarihsel çalışmaların bir konsensusa varamadığı görülmektedir. Ulus-devlet dönüşümünü başlatmış olan İTC, ve devamında Cumhuriyet döneminde de, Anadolu'nun homojenizasyonunu sağlama endişelerinin etkisi ile literatürün tarihsel tartışmaları dar bir alana sıkıştırdığı görülmektedir. Tahtacı raporunun daha anlaşılır bir şekilde irdelenmesi öncesinde İTC'nin ve döneminin baskın genel eğilimleri hakkında bazı bilgilerin paylaşılması elzemdir.

2. İttihat ve Terakki ve Döneminin Koşulları

Mekteb-i Tıbbiye'de 1889 yılında II. Abdülhamid muhalifliği, devletin yıkılışını engelleme, eşitlik ve özgürlük söylemleriyle ortaya çıkmış olan birkaç talebenin kurduğu İttihat-i Osmani isimli grubun İttihat ve Terakki Cemiyetinin örgütsel kökenini oluşturduğu düşünülmektedir. Bu gurupsal faaliyet, Avrupa'da diasporadaki Jön-Türk aydınlarının yazıları ile süreç içerisinde şekillenmiştir. Son aşamada ise Makedonya ve Selanik bölgesindeki asker ve memurların sahaya döktüğü bir dizi süreç ile İttihatçılık Osmanlı siyasetine yön vermeye başlamıştır. Ahmet Rıza, Prens Sabahattin, Mizancı Murat gibi Jön-Türk entelektüellerinin birbirleri ile çekişme halinde oluşturdukları muhalefet akımı modernist aydınlanmacı idealler çerçevesinde ortaya çıkan yayınlar ile faaliyetlerini sürdürmüşler; fakat 1906 yılına kadar İttihatçılık etkin bir güç olarak siyasette yerini alamamıştır.⁴¹ Hanioglu'nun deyimi ile bu döneme kadar ismini Ahmet Rıza'nın belirlediği İttihat ve Terakki Cemiyeti bir tabela partisi idi.⁴² Paris'te Ahmet Rıza'nın Milli iktisatçı ve merkezîyetçi önerilerinin yanında, Prens Sabahattin'in liberal ekonomi ile adem-i merkezîyetçi yönetim tarzı önerileri ön plana çıkıyordu. Cenevre'de ise daha İslamist bir çizgi çizen Mizancı Murat ekibi çalışmalarına devam ediyordu. Muhalefet çizgisinin birbiri ile uzlaşamaması ve ortak bir muhalefeti başaramayan bu seçkin guruptan azade olarak, Selanik'te Talat Bey'in öncü olduğu asker ve memurlardan oluşan, üyesi binleri bulacak Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ise daha somut olarak 1906'da kurularak daha aktif bir süreci başlatmış oldu.⁴³ Teorik tartışmaları değil siyasal milliyetçi bir refleks ile II. Abdülhamid'i doğrudan hal etmeyi planlayan bu

³⁹ Telci, "Cemaat-i Tahtacıyan", 5, 12. 1461 Aydın Mufassal, 1478 mufassal defterlerinde Eskişehir Tahtacılarına denk geldiğini belirtir yazar. Defterin sonunda geçen "ellerinde Aydınoglu bitileri vardır muaf ve müsellemlerdir bundan evvel her nice olugeldiyse eyle ola" referansı Telci'nin Tahtacıların 1390'lara kadar bölgede var olduklarının kanıtı olarak sunar.

⁴⁰ Telci, "Cemaat-i Tahtacıyan", 16.

⁴¹ Erik Jan Zürcher, "Macedonians in Anatolia: The Importance of the Macedonian Roots of the Unionists for their Policies in Anatolia after 1914", *Middle Eastern Studies*, 50/6, (2014), 962-963.

⁴² M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, (İstanbul: İletişim, 1985), 650. Şerif Mardin'e göre 1895-1908 yıllarında derin bir özgün siyasi formül ve ideoloji ortaya konamamıştır. Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, (İstanbul: İletişim, 2012), 24

⁴³ Suavi Aydın, "İki İttihat-Terakki: İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset", *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 117-128. Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, 310.

gurup Jön-Türk aydınlarının etkisinde olmakla birlikte bağımsız hareket eden, militarist ve komiteci planlar kurması yönü ile Jön-Türklerin itidalcı ve tekemmülcü anlayışlarına karşı idiler.⁴⁴ İmparatorluğun sonunu geciktirmede en önemli sebeplerden biri olan İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı topraklarında yürüttükleri denge politikalarının sona ermesinin bir göstergesi sayılacak 1908 Haziranında gerçekleşen Reval Görüşmeleri Makedonya'daki bu asker ve memurların harekete geçmesine neden olmuştu. Bu süreçte ismini İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak yeniden belirleyen Osmanlı Hürriyet Fırkası üyeleri Batılı devletlere ilettikleri protesto yazıları ile dağa çıkışları başlatmıştı. Sonrasında İstanbul'a yürümüş ve II. Meşrutiyeti ilan ederek imparatorluğun kaderini belirleyecek süreci başlatmışlardı.

II. Abdülhamid'in yürüttüğü baskıcı yönetim zaten Namık Kemal gibi Yeni Osmanlıcı ve vatan- hürriyet temalı eserlerin etkisinde olan İttihatçıların, Ahmet Rıza gibi ön plana çıkmış muhalefet önderlerinin yazını ile daha da yoğunluk kazanmıştır.⁴⁵ Avrupanın ve modernizmin başarılı olacağı kesin olarak görülmekte olup, sosyal-darwinizmin etkisinde kalan bu düşünürler toprak kayıpları paralelinde devletin ve milletin bir sona doğru gittiğini düşünüyorlardı.⁴⁶ Pozitivizm'in etkisinde varoluşsal endişeler taşıyan bu seçkincilik, halkın fikirsel anlamda tekemmül etmesi ile kurtuluşa erişme ümidi taşımakla birlikte söylemlerini ümmet ve Osmanlıcılık üzerinden kurgulamak zorunda kalıyordu. Pozitivist bilim ve modernizmin kendilerine yüklemiş olduğunu düşündükleri modernleştirme misyonu son aşamada ümidini Makedonya'da bulunan asker ve bürokratlara bağlamıştı.⁴⁷

Talat ve Enver Paşalar gibi asker ve bürokratların öncülüğünü üstlendiği, Balkan milliyetçiliğinin etkisinde kalmış ve doğduğu toprakları kaybetme sürecini yaşayan İttihat ve Terakki Cemiyeti temsilcileri, Ahmet Rıza ve akranları gibi Fransız modernizminden ziyade Alman doktrini ile hareket eden paramiliter milliyetçi ve modernist bir akım olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁸ II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yönetimde baskın bir etkiye sahip olan İTC, 1913 Bab-ı Ali baskını ile devletin kontrolünü doğrudan ele almıştır. Bu süreçte İTC, içerisinde barındırdığı farklı etnik, dil ve din guruplarını 1911 sonrasında dışlayacak ve hükümeti devirdiği 1913'te yönetimin dizginlerini eline alacaktır.⁴⁹ İTC yönetimi bu süreçte doğrudan entellektüel bir fikri üretim yapmamakla birlikte dolaylı olarak Pan-Türkist örgütlenmelerin önünü açmış ve desteklemiştir. Talat Paşa'nın Dâhiliye Vekilliği ile birlikte artan siyasal güç, soyut tartışmalara değil, daha çok imparatorluğun ulus-devlete geçişinin nüvelerini verecek Türkleştirme siyasasının sahadaki uygulamalarına odaklanmıştır. Teorik tartışmalar ise daha çok Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi ideologlarca üretilmeye devam etmiştir.

Esasında II. Meşrutiyet'ten önce de varlığı bilinen Türk milliyetçiliği, İTC'nin yönetimi ele geçirmesiyle hem yazınsal hem de siyasal arenada etkinliğini ziyadesiyle artırmıştır. Ancak yine de özü itibari ile halen içerisinde farklı din, dil ve etnik gurupları barındıran bir Osmanlı İmparatorluğu vardır ve ön plana çıkan baskın görüş Türk milliyetçiliğine

⁴⁴ Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak*, 648. Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, 225.

⁴⁵ Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak*, 38.

⁴⁶ Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak*, 41, 51. Ümit Kurt ve Doğan Gürpınar, "The Young Turk Historical Imagination in the Pursuit of Mythical Turkishness and its Lost Grandeur", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 43, (2016), 567-568. Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, 307.

⁴⁷ Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak*, 647. Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, 306.

⁴⁸ Aydın, "İki İttihat-Terakki", 117-128.

⁴⁹ Tibet Abak, "İttihat ve Terakki'nin Kritik Seçimi: Kürt Politikasında Hamidiye Siyasetine Dönüş ve Kör Hüseyin Paşa Olayı (1910-1911)", *1915: Siyaset, Tehcir, Soykırım*, eds. Fikret Adanır ve Oktay Özel, (İstanbul: Tarih Varkfi Yurt Yayınları, 2015), 277-293. Zürcher, "Macedonians in Anatolia", 971.

dayalı ulus-devlet idealine yakınlaşan araçsallaştırılmış bir Osmanlılık fikridir.⁵⁰ İmparatorluğun kurtuluş önerilerini İslamcı ve Osmanlıcı reçetelerde arayan düşünürler olduğu gibi ağırlığını artık Pan-Türkist görüşlerin aldığı yazarlar arasında da farklı çözüm önerilerinin bulunduğu bir süreçten geçilmektedir.

Bu durumu İTC döneminde ön plana çıkan yayınlarda görmemiz mümkündür. Bu yayınlar ağırlıklı olarak söylemlerini imparatorluğun ve Türklüğün kurtarılması söylemine dayandıran çözüm önerileri ile sunmaktadırlar. Türk Yurdu, Genç Kalemler, Türk Derneği, İslam Mecmuası bu dönemde Türk Milliyetçiliğinin doktrinsel oluşumuna teorik ve pratik alternatif sunan mecmualardan bazılarıdır.⁵¹ Genç Dernekleri, Osmanlı Güç Derneği, Türk Gücü Derneği gibi İTC'nin paramiliter gençlik örgütlenmeleri de bu açıdan “yeni neslin” Türklük bilincini sahiplenmesini amaçlayan derneklerdir.⁵² İmparatorluğun kurtuluşunun ancak Türk milliyetçilik bilincine sahip gençlik yapılanmasında arayanlar olduğu gibi, bazı düşünürler bu çareyi Türk dilinin yeniden düzenlenmesinde arıyordu. Örnek vermek gerekirse, Ömer Seyfettin Genç Kalem yazılarında imparatorluğun ve Türklüğün kurtuluşunu dilin sadeleştirilmesinde görmektedir. Genç dernekleri ise disiplinli, fikrî ve bedenî kuvvete sahip bir Türk neslinin imparatorluğun ve Türklüğün devamını sağlayabileceğini nizamname ve raporlarında vurguluyorlardı.⁵³ Ziya Gökalp yukarıda ismi geçen dernek ve lokallerde konuşmalar yapmakta, genç dernekleri için Atilla Marşı örneği gibi yazılar yazmaktadır.⁵⁴ Yusuf Akçura'nın başını çektiği Türk Yurdu dergisi ise Osmanlılık ve İslamcılığın artık bir alternatif olmadığını, Anadolu'nun artık Türklüğün kalbi olduğunu vurguluyordu.⁵⁵ Rusya göçmeni Akçura ve ekibinin İslam öncesi Türk Tarih ve Kültürüne odaklanan teorilerinden daha farklı bir yaklaşım olarak Gökalp Türkçülüğün aslî çekirdeğini Sünni İslam ile barışık bir Türk Milliyetçiliğinin oluşturduğunu ön plana çıkartmaktaydı. Durkheimci bir düşünür olan Gökalp Türklüğün ancak homojen bir ortak kültür bütünlüğü ile kurtarılabilirliğini eklektik-sentezci bir yaklaşımla kabul ediyordu.⁵⁶ İmparatorluğun kurtuluşunun modernist-milliyetçi bir Türkifikasyon süreci ile inkişaf edeceğini vurgulayan bu düşünürler toplumun seçkin sınıfının belirleyici olacağı bir dizi süreç ile başarıya ulaşılacağını belirtirler. Bunların içerisinde en önemli vurgu dil ve eğitim politikaları ile ilgilidir. Ömer Seyfettin'in de vurguladığı gibi ilk devrim 1908 ile sağlanmıştır, fakat ikinci ve asıl devrim fikrî ve dil boyutu ile tamamlanabilecektir.⁵⁷ Dil birliği ve imparatorluk genelindeki farklılıkları minimize ederek oluşacak bir ortak Türk kültürünün ve kimliğinin kabulü ve yüceltilmesi yeni nesillerin imparatorluğun kurtuluşunu sağlayacak aslî vazgeçilmez unsurlar olarak vurgulanmıştır. İTC'den önemli oranda destek alan bu düşünürlerin söylemleri ile

⁵⁰ Masami Arai, “Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği”, *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 180-195.

⁵¹ Arai, “Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği”, 180-195. Enver Paşa'nın Türk Yurdu Dergisine doğrudan desteği bulunmaktadır. Özgür Balkılıç ve Deniz Dölek, “Turkish Nationalism at Its Beginning: Analysis of Türk Yurdu, 1913-1918”, *Nationalities Papers*, 41/2, (2013), 320.

⁵² Zafer Toprak, “İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”, *B.Ü. Beşeri Bilimler Dergisi*, 7, (1979), 95-113.

⁵³ Toprak, “İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”, 95-113.

⁵⁴ Toprak, “İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”, 95-113.

⁵⁵ Balkılıç ve Dölek, “Turkish Nationalism”, 316-333.

⁵⁶ Hamit Bozarslan, “M. Ziya Gökalp”, *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 315-317.

⁵⁷ Emin Alper, “Ömer Seyfettin”, *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 186-191.

Tahtacılar raporundaki istek- öneriler ile ne derecede paralellik gösterdiğini ilerideki bölümlerde göreceğiz.

Fikrî ve entelektüel yazın anlamında yoğun ve çeşitli tez ve ideolojilerin görüldüğü bu dönemde İTC yönetimi Balkan yenilgisi ve Edirne'nin de kaybı sonrasında yaşadığı büyük hayal kırıklığı, kızgınlık ve endişe, Anadolu'yu Türklüğün son kalesi olarak görmesine ve bu sahanın “hastalıktan” kurtarılmasına odaklanmıştır. Zürcher'in de söylediği gibi artık Balkan Savaşı sonucunu tersine çevirmeye değil Anadolu'ya odaklanılmıştır.⁵⁸ 1908-1918 sürecinde İTC merkez yönetiminde bulunan 25 üyesinden 11 üyesi Balkan, 4 üyesi ise Ege kökenlidir.⁵⁹ Dolayısıyla İTC merkez komitesi üyeleri Osmanlı'nın elde kalan Anadolu ve Ön Asya coğrafyasının ayrıntılarına hâkim değillerdir.⁶⁰ Doğup büyüdüğü coğrafyada gerçekleşen senaryonun bir tekrarına düşülmemesi için daha keskin politikaların uygulanmasına karar verildiğini görüyoruz. Bu çerçevede hızlı bir etnik, kültürel ve dinsel çeşitliliğin homojenize edilmesine gidilmiştir.⁶¹ Rapor ve istatistiklerin merkez-taşra arasında seri bir şekilde işletildiği bu süreçte nerede ise tüm Anadolu toplulukları rapor edilmiştir.⁶² Bu toplum mühendisliği uygulamaları çeşitli açılardan Rum, Ermeni, Kürt, Türkmen ve Alevileri kapsamıştır.

Dönemin bilimsel çalışmalarının devletin yönetim aygıtları haline dönüştürüldüğü, araçsallaştırılmış rapor ve istatistik çalışmaları paralelinde, 1908 itibarıyla başlayan ve 1913 ile artan somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Akçura'nın vurguladığı gibi Türklüğün kurtuluşunun soyut görüşlerle değil milli iktisat, milli firmalar, milli bankalar ve milli bir burjuvazi ile oluşturulabileceğinin bir yansıması olarak okunması gereken İTC'nin Rum mallarını boykot etme süreci 1912 yılında başlamıştır.⁶³ Etnisite mühendisliği olarak vurgulanan imparatorluğun demografik homojenizasyonunda Rumlar ve Ermeniler 1914-1916 sürecinde Anadolu içlerine ve Suriye topraklarına zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır.⁶⁴ Doğrudan tehdit unsuru olarak görülen bu gurupların yanında Türk Kültürüne yakınlık arz ettiği düşünülen diğer guruplar ise Türk kimliğine dehaletlerine karar verilmişti.⁶⁵ Bu çerçevede 1916 yılında Kürt aşiretlerinin Anadolu içlerindeki Türk köylerine dağıtıldıklarını görüyoruz.⁶⁶ Türkmen guruplar ise sedentarizasyon ve “medeniyete idhalleri” için bir dizi süreçten geçmesi gereken guruplar olarak karşımıza çıkarlar.⁶⁷ Aşağıda tartışılacağı üzere Tahtacılar da bu çerçevede potansiyel tehlike arz edebilecek bir unsur olarak rapor edilmiştir. Fakat bu durum bir çeşit çözüm önerileri ile hâl edilebileceği vurgulanmıştır. Raporun ayrıntılarına inilmeden önce bu süreçte araçsallaştırılmış demografi istatistiğine ve bu istatistiki bilgiler çerçevesinde Tahtacılar ile ilgili bir nüfus bilgisine ulaşabilme ihtimaline değinilecektir.

⁵⁸ Zürcher, “Macedonians in Anatolia”, 970.

⁵⁹ Zürcher, “Macedonians in Anatolia”, 970.

⁶⁰ Eray Yılmaz, “Olmak Ya Da Olmamak: II. Meşrutiyet Yıllarında İttihatçılar ve Bektaşiler (1908-1918)”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 20, (2019), 166.

⁶¹ Türkay Salim Nefes, “The Sociological Foundations of Turkish Nationalism”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20/1, (2018), 15.

⁶² Zürcher, “Macedonians in Anatolia”, 970- 971.

⁶³ Balkılıç ve Dölek, “Turkish Nationalism”, 326-329.

⁶⁴ Üngör, “Seeing Like A Nation-State”, 23-28. Zürcher, “Macedonians in Anatolia”, 971.

⁶⁵ Arai, “Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği”, 195.

⁶⁶ Orhan Örs, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kürt Politikası 1908-1914*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Diyarbakır, 2012), 69, 91. Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, (İstanbul: İletişim, 2008), 401-422.

⁶⁷ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, (İstanbul: İletişim, 2002), 165- 173.

3. Erken 20. Yüzyıl İçin Tutarlı Bir Tahtacı Nüfusu Tahmini Mümkün Müdür?

İTC, güce kavuştuğu 1908 yılı sonrasında, bilhassa imparatorluğun toprak kaybına uğramaya başladığı Balkan ve Cihan Harpleri hengâmında, ideallerindeki en önemli ve son ümit olan güvenli bir Türk yurdu inşa etme projelerinin dahi yok olabileceği endişesi ile etnografi, haritalandırma, raporlama, istatistik gibi dönemin baskın bilimsel yöntemlerine başvurmuştur.⁶⁸ Niyazi Bey'in hazırladığı Tahtacılar raporu haricinde, ayrıca imparatorluk genelini kapsayan aşiret bazlı hazırlanmış *Aşiretler Fihristi*'nde de bazı Tahtacı nüfusunun kaydedildiğini görüyoruz:

Aşiret ismi	Yaşadığı Yer	Nüfus	Yaşam Şekli	Cevlangahı
Tahtacı	Mut	500	Yarı-göçebe	Miri Arazi
Tahtacı	Mut	1.500	Göçebe	Miri Arazi
Tahtacı	Gökhisar	63	Göçebe	Muhitinde ve civarındaki kaza ve nahiyelerde
Tahtacı	Düşenbe	4.167	Yarı-göçebe	Kaza dahilinde

İttihat ve Terakki yönetimi tarafından hazırlatılan ve tam tarihi bilinmese dahi I. Cihan Harbi sürecinde yazıldığı açık olan bu esere göre Tahtacı ismi ile kaydedilen aşiretlerinin erkek nüfusu 6.230'dur.⁶⁹ Kadın, yaşlı ve çocuk nüfusu için bu rakamın iki katını bu sayıya eklemiş olursak, Akdeniz bölgesindeki Tahtacı nüfusunun kabaca en az 12 bin kişi gibi bir rakama isabet ettiğini farzedebiliriz. Bu nüfus bilgisinin toplam nüfusa değil yalnızca erkek nüfusa karşılık geldiği düşünülmektedir.⁷⁰ İttihat ve Terakki'nin bu dönemde ivedi olarak asker ihtiyacının karşılanması için yalnızca eli silah tutabilecek erkek nüfusun bilgisini kaydettirdiklerini biliyoruz.⁷¹ Bu eserde Tahtacı olarak kayıt altına alınanlar yalnızca Akdeniz'in Mut, Gökhisar ve Düşenbe bölgesinde olanlar ile sınırlıdır. Batı Anadolu'daki Tahtacı gruplarının kayıt altına alınmama sebebi net olmamakla birlikte göçebelikten sıyrılıp yerleşik konuma geçmiş olmalarından kaynaklanmış olabilir. Fihristte verilen nüfus verilerinin doğruluğunu teyid edemiyoruz. Bu verilere göre Tahtacıların önemli bir kısmı I. Cihan Harbi sırasında halen yarı-göçebe yaşamaktadırlar. 6.230 erkek nüfusun 1.563'ü göçebe, 4.667'si ise yarı-göçebe olarak kaydedilmiştir. 20.yüzyıl başı itibari ile bu bilgiler çerçevesinde Akdeniz bölgesi Tahtacılarının ağırlıkla yarı-göçebe yaşadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Akdeniz bölgesinde yer alan Tahtacı topluluklarının daha

⁶⁸ Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası*, 115- 133.

⁶⁹ Suavi Aydın ve Erdal Çiftçi, *İmparatorluğun Son Aşiret Sayımı: Fihristü'l Aşair Yorumlar ve Tıpkıbasım*, (İstanbul: İletişim, Yayın aşamasında). Fihristte geçen Hacı İsalı isimli aşiretin Tahtacı olma ihtimali bulunmakla birlikte bu durumu da teyid edemiyoruz. Enseli Tahtacıların eski bir ismi olup sık sık İsalı olarak kullanılmaktadır. Yine bazen Tahtacılar Türkmen denilmektedir. Bu çerçevede Eğirdir ve Serik'te kayıtlı 100 yarı-göçebe ve 364 göçebe Hacı İsalı, ayrıca Finike'de Türkmen olarak kayıtlı 20 yarı-göçebe nüfus Tahtacı olabilirler.

⁷⁰ Aydın ve Çiftçi, *Aşiretler Fihristi*.

⁷¹ Aşiretlerin nüfusları ile birlikte askerlik için nüfus bilgisi asli sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun aciliyeti ayrıca bildirilmektedir. BOA, DH. SN. THR. 54/15 (04 Kasım 1916). BOA, DH. ŞFR. 59/91 (17 Nisan 1918). BOA, DH. İ. UM. 14/4 (10 Ağustos 1917).

çok Cumhuriyet döneminde yarı-göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşama kaydıklarını vurgulayabiliriz.⁷²

Tahtacıların en kalabalık oymağı olarak bilinen Çaylak ismi söz konusu fihristte bulunmamaktadır. Muhtemelen Çaylaklar Tahtacı adı altında kaydedilmişlerdir. Aydınli ismi ile geçen bir bilgi fihristte bulunmaktadır. Fakat Aydınli Tahtacıları olarak bir vurgu olmadığından Aydınli Tahtacılarının Tahtacı adı altında mı Sünni bir Türkmen Aşireti olan Aydınli adı altında mı kaydedildiğini bilemiyoruz. Karaisalı çevresinde kayıtlı 2.000 nüfusluk göçebe bir Aydınli nüfusu bilgisinin Aydınli Tahtacılarına ait bir bilgi olma ihtimali bulunmakla birlikte bu bilgiyi teyid edemiyoruz.⁷³

Yukarıda kayda geçirilen verilere karşı mesafeli bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini Yörükan'ın verdiği bazı bilgilerden de anlaşılmaktadır. Ona göre Mersin bölgesindeki Tahtacıların 350 hanesi İran pasaportu almışlardır. Bu durum onların İran vatandaşı olarak addedilmelerine ve yukarıda kaydedilmemelerine neden olmuş olabilir. Aynı zamanda Yörükan'a göre Tahtacıların 150 hanesi askerliğe alınmamak için kendilerini Kıptî olarak kaydetmişlerdir.⁷⁴ Bu paralelde *Aşiretler Fihristi*'nde Seyyar Kıptî ve Kıptî isimleriyle Mut bölgesinde 1.100 nüfusluk göçebe ve yarı-göçebe bir kayda da rastlamaktayız.⁷⁵ Yani Tahtacılar bu eserde Kıptî olarak da kaydedilmiş olabilirler. Dolayısı ile Tahtacılar hakkında net bir nüfus bilgisine ulaşmak oldukça zordur. Bu durum onların sosyal örgütlenme biçimi olarak kapalı bir toplum olmaları ile birlikte aşiret/oymak olarak parçalı olmalarından ve yerleşik bir hayat tarzını az oranda sürdürüyor olmalarından kaynaklanıyor olmalıdır. Tahtacıların farklı aşiret/oymak isimlerinden oluşmaları da tutarlı bir nüfus bilgisi tayin etmeyi zorlaştırmaktadır.

Niyazi Bey mahalli nüfus defterlerinden ulaştığı Adana vilayetindeki Tahtacı nüfusu bilgisi aşağıdaki gibidir:⁷⁶

Adana Vilayetindeki Tahtacı Nüfusu			
	Erkek	Kadın	Toplam
Üsküdarlı (Aydınli Tahtacıları) ⁷⁷	1.008	1.014	2.022
Çaylak ⁷⁸	406	399	805

⁷² Çıblak, "Tahtacılar", 34. Çıblak bu veriyi tam anlamı ile desteklememektedir. Çalışmamız bu açıdan Çıblak'ın varsayımlarını desteklemektedir.

⁷³ Aydın ve Çiftçi, *Aşiretler Fihristi*.

⁷⁴ Yörükan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 145. İran tebası olan Tahtacıların Karaisalı bölgesinde bulduklarını Niyazi Bey de teyid ediyor ve Battal Kahya isimli kişinin onlara ön ayak olduğunu belirtiyorlar. Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 154- 155. Yörükan, "Tahtacılar", 64-65.

⁷⁵ Aydın ve Çiftçi, *Aşiretler Fihristi*.

⁷⁶ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 109.

⁷⁷ Köy isimleri: Sandal Tahtacısı 116, Kuzucu Belen 309, Belen Keşlik 100, Çukurbağ Tahtacısı 52, Kadelli 303, Pamukalanı 86, Kabaklar 377, İdilli 479, Bekirhacılı 100.

⁷⁸ Köy isimleri: Düğdüören 70, Dalakderesi 186, Kaburgediği 240, Kel Tahtacı (Cingöz) 97, Turhasandede 212. Sırkıntı'da 50 erkek ve 50 kadın kaydedilmiş olsa da Çaylak veya Üsküdarlı oldukları belirtilmemiştir. Bu sayı yukarıda Üsküdarlı gurubuna eklendi.

Niyazi Bey bu nüfus bilgisinin 1918 yılı itibari ile artık doğru olmadığını, birçok köy nüfusunun Cihan harbi sürecinde azaldığını paylaşmaktadır. Bu raporuna göre 1918 öncesinde Adana Vilayetinde toplam 2.827 Tahtacı yaşamaktaydı. Bu veri dışında ayrıca Adana Pozantı-Belemedik-Tünel bölgesinde 400-500 hane göçebe Tahtacı bulunduğunu belirtir.⁷⁹ Kendisi hane içerisindeki birey sayısının tespiti için sekiz rakamını ölçüt almaktadır. Bu durum geç 19. ve erken 20. yüzyıl dönemi itibari ile aşiret nüfusu için genel geçer kabul edilen bir ölçüt olmalıdır.⁸⁰ Bu değerlendirmesine göre 1918 yılında Pozantı'daki Tahtacı nüfusu 3.200 ile 4.500 arasındaki bir sayıda olmalıdır. Bu çerçevede Niyazi Bey Adana Vilayeti genelindeki Tahtacı nüfusunu tespit edememiş olsa gerekir ki bu bilgi dışında güncel bir nüfus verisi paylaşmamaktadır.

Niyazi Bey Tahtacılaradan edindiği bilgilere göre Osmanlı topraklarında 17.000 hane Çaylak, ayrıca 1.000 hane de Üsküdarlı (Aydınlı Tahtacısı) olduğunu belirtir. Buradan yola çıkarak imparatorluk genelinde Tahtacıların nüfusunu 150 bin olarak belirtir.⁸¹ Yörükân'a göre ise Tahtacılar'dan aldığı bilgilere göre Anadolu'da hane olarak 20 bin aile, birey olarak 100 bin kişi bulunmaktadır.⁸² Luschan'a göre ise Tahtacılar Teke bölgesinde 1.000 aile, 5.000 kişidirler.⁸³ 1924 yılı için Atalay da Yörükân gibi Tahtacıların 100 bin birey olduklarını belirtir.⁸⁴ Yukarıda bizim paylaştığımız veriler ise Adana-Mersin bölgesine ek olarak Batı Akdeniz bölgesindeki Tahtacıları da kapsamaktadır. Farklı bir aşiret ismi altında not edilmiş olup Tahtacı olma ihtimali olan aşiretlerin tespitini yapmak ise mümkün gözükmemektedir. Bunun yanı sıra Niyazi Bey'in imparatorluk genelindeki 18 bin Tahtacı hanesi vurgusu ile Yörükân'ın bahsettiği 20 bin hanelik nüfus bilgisi arasında bir yakınlık bulunmaktadır. Bu bilginin Tahtacılaradan alınmış olmasının paralel bir nüfus bilgisini ortaya çıkarmış olduğu düşünülebilir. Bu bilgiyi destekleyen herhangi bir veri de bulunmamaktadır.

Dolayısı ile Tahtacılar ile ilgili erken 20. yüzyıl itibariyle tahmini rakamlardan bahsedilmesi mümkün olsa da, net bir nüfus verisi ileri sürmek şu an için elde edilen belge ve veriler çerçevesinde imkânsız görünmektedir. Fakat İTC uygulamaları ile 20. yüzyıl başında Adana ve Mersin bölgesi Tahtacılarının aşiret olarak örgütlendiklerini ve ağırlıkla yarı-göçebe yaşadıklarını görmekteyiz. Yarı-göçebe ve göçebe yaşam tarzları barındıran bu Tahtacı topluluğunun, İTC'nin zihin dünyasındaki ideal düzende, dönüşüme uğraması gereken özellikler olarak algılandığı anlaşılacaktır.

⁷⁹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 154.

⁸⁰ Raporda Niyazi Bey Adana-Mersin bölgesi Tahtacılarının her bir hanesi için ortalama birey sayılarını (Hane x 8 birey) olarak kabul etmektedir. Roux dahi hane sayısındaki birey ortalamasını 8-10 olarak belirtir. Jean-Paul Roux, "Anadolu Tahtacıları" *Kültür Araştırmaları Dergisi*, çev. Cem Meriç, 4, (2020), 218. Doktora çalışmamızda da II. Abdülhamid dönemine ait verilerde aşiret örgütlenmesine sahip hanelerin aynı şekilde (Hane x 8 birey) olarak kabul edildiğini destekleyen bazı bilgiler de mevcuttur. Erdal Çiftçi, *Fragile Alliance in the Ottoman East: The Heyderan Tribe and The Empire, 1820- 1929*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara, 2018), 67.

⁸¹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, s. 112.

⁸² Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 149. Kuşçi, *Orta Toros Tahtacıları*, 4- 5.

⁸³ Kuşçi, *Orta Toros Tahtacıları*, 4- 5. Luschan'ın 5.000 sayısı yüzeysel olarak belirlenmiş 1.000 ailenin 5 ile çarpılması sonucu kabaca belirlenmiş olduğu bedihidir. Fihristte geçen Teke bölgesi Tahtacıları için tayin edilmiş 4.200 civarındaki erkek nüfus ise bu Luschan'ın verdiği sayının neredeyse iki katına karşılık gelmektedir.

⁸⁴ Kuşçi, *Orta Toros Tahtacıları*, 4- 5.

4. Türkçülük Politikalarının Tahtacılar Raporundaki İzdüşümleri

30 Mayıs 1918 tarihli Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Talat Paşa'nın imzası ile şifreli olarak Adana, Konya, Eskişehir, Kütahya, Maraş, Balıkesir, Çanakkale, Afyon vilayet ve mutasarrıflıklarına gönderilen yazı gereği Tahtacı ve Çepni olarak isimlendirilen Yörüklerin ahval, vaziyet, sosyal yaşantıları, miktar-ı nüfusları, nerede ne iş ile iştigal ettiklerinin ayrıntılı olarak raporlandırılarak gönderilmesi istenmiştir.⁸⁵ Bu çerçevede Haziran 1918 tarihinde Maraş Mutasarrıfı, bölgelerinde Tahtacı Yörüklerinin bulunmadığına dair bilgiyi telgrafla Dâhiliye'ye ilettiğini görüyoruz.⁸⁶ Kütahya bölgesinden Tahtacı ve Çepniler ile ilgili bir raporun Dâhiliye'ye sunulduğunu biliyoruz fakat bu evraka Osmanlı arşivinden ulaşılamamaktadır.⁸⁷ 30 Haziran 1918 tarihli Dâhiliye Vekaleti'ne Adana Valisi tarafından gönderilen belgeye göre Tahtacı Yörükleri hakkındaki raporun Adana İkinci Sultani Mektebi Müdür-i Sanisi Niyazi Bey tarafından tanzim edildiği ve Tahtacıların ahval, adetleri, buldukları yerler, hangi işlerle ilgilendikleri gibi bilgilerin 96 sayfaya iliştirilen fotoğraflar ile gönderildiği vurgulanmaktadır.⁸⁸ Raporun saha araştırması paralelinde elde edilen bilgilere dayanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu rapordaki fotoğraflara Osmanlı arşivinden ulaşılamamaktadır. Fakat raporun kendisine iki farklı arşiv kodundan birinci ve ikinci kısım olarak ayrı ayrı ulaşmak mümkündür.⁸⁹ Bu rapor Adana-Mersin bölgesi Tahtacıları ile sınırlıdır ve imparatorluk genelindeki Tahtacılar ile ilgili çok sınırlı bilgiler paylaşmaktadır

Raporun hazırlanması görevi Niyazi Bey'e tevdi edilmiştir. Kendisi Adana'nın önde gelen Ramazanoğulları ailesinden olup tarih ve coğrafya öğretmenidir. Niyazi Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile doğrudan bir ilişki içerisinde olduğunun kanıtı bulunmamaktadır.⁹⁰ Niyazi Bey'e özel izinlerle Divan-ı Hümayun Arşivi'nde Adana bölgesinin eski köylerini ve aşiretlerini inceleme izni 1916 ve 1917 yıllarında verilmiştir. 1917 yılında gerçekleştirmiş olduğu arşiv çalışmasına şartlı izin verilmiş, Niyazi Bey'in saha çalışması ile tamamlayacağı bu projesini hükümete sunması şartı ile sonradan kendisine izni verilmiştir.⁹¹ Niyazi Bey Tahtacılar ile ilgili raporunu yazdığı Haziran 1918'inde Adana Birinci Sultani Müdür-ü Sanisi görevini yürütmektedir. "Tedkikat-ı mühimme-i mahalliye icabiyesi ile vilayetçe şimdiye kadar azimeti tehir edilen" bir olay olarak vurgulanan Niyazi Bey'in yurt dışına çıkmasının ertelenmesi durumu, Tahtacıları sahada araştırma görevini yürütmesinden kaynaklanır. Rapor sonrası yine kendisine Avrupa'da yapacağı araştırmalar için Avusturya, Almanya, İsviçre seyahatine özel izin verilmiştir.⁹² Bu gezilerinin ayrıntıları bilinmemektedir. Raporun hazırlanması sonrasındaki süreçte 1918 Eylül'ü sonrasında Niyazi Bey artık Adana Maarif Müdür vekili ve Birinci Sultani (Lise) Müdürü olarak yerel düzeyde de olsa mevkisinin yükseltildiğini görüyoruz.⁹³ İTC ile doğrudan bir bağının olduğunu kanıtlayan veriler olmasa da anlaşıldığı kadarı ile Adana Valisi Nazım Bey ile Niyazi

⁸⁵ BOA, DH. ŞFR. 87/350 (30 Mayıs 1918). Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, 128.

⁸⁶ BOA, DH. ŞFR 588/37 (26 Haziran 1918).

⁸⁷ BOA, DH. EUM.2.ŞB 58/8 (14 Ocak 1920). Bu bilgiye katalog üzerinden ulaşılmıştır. Belgeye ulaşılamamıştır. Katalog tarihi yanlış olabilir.

⁸⁸ BOA, DH. EUM. KLH 4/14 (30 Haziran 1918).

⁸⁹ BOA, DH. EUM.6.Şb 54/34 ve DH. EUM.2.Şb 58/8.

⁹⁰ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 55. Niyazi Bey Türk Yurdu dergisinde yazıları bulunmaktadır.

⁹¹ BOA, BEO 4494/337040 (1 Eylül 1917). BOA, DH. EUM. KLH 3/40 (Mart-Eylül 1917).

⁹² BOA, DH. EUM. SSM 31/16 (10 Eylül 1918). BOA, DH. EUM.2.Şb 61/61 (1 Eylül 1918).

⁹³ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 20. BOA, DH. MKT. 1237/1 (6 Aralık 1918).

Bey'in arası oldukça iyidir ve İTC yönetimince kendisine birçok izin konusunda kolaylık sağlanmıştır.

İTC yönetiminin gücünü kaybetmesi paralelinde Niyazi Bey ile ilgili bazı şikâyetlerin merkeze ulaştığını görüyoruz. Kendisinin eğitim işleri ile uğraşmadığı, gizli bazı örgütlerin konferanslarına katıldığı ve propagandasında bulunduğu, eğitim konusu dışında bazı kişilerle gizli kapılar arkasında konuştuğu, bazı dosyalara iltimasta bulunduğu gibi Maarif Nezaretine ulaşan suçlamalar vardır. Fakat Adana valisinin bu durumu iftira olarak nitelmesi üzerine hakkında daha ayrıntılı bir tahkikat yapılmamıştır.⁹⁴ Mütareke yıllarında bölgede aktif bir rol alan Niyazi Bey Londra ve Lozan görüşmelerine danışman ve müşavir olarak da katılmış, bu süreçte Hatay ve Adana bölgesi üzerinde yaptığı çalışmalar ile bilhassa Ermeni iddialarına karşı bölgenin Türklüğünü kanıtlamaya çalışmıştır.⁹⁵ Dolayısıyla Niyazi Bey'in hazırladığı Tahtacılar raporu, kendisinin bölgede yaptığı saha çalışmalarından yalnızca biriyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bölgenin tarihsel, coğrafi ve kültürel yapısı hakkında hem İttihat ve Terakki hem de Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin kendisine başvurduğu önde gelen bir isimdir. Bu sebeple Niyazi Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Adana Vilayetinden talep ettiği raporu hazırlayabilecek en uygun kişilerden biridir.

Rapor, yalnızca politik bir içeriğe sahip olmayıp ağırlıklı olarak Tahtacıların anlaşılmasına yönelik bir gayret içerisinde Adana-Mersin bölgesi Tahtacı gruplarının sosyal ve ekonomik yaşam şartları, adet ve geleneklerine odaklanmaktadır. Niyazi Bey'in büyük bir ön yargı ile Tahtacılaraya yaklaşmadığını söyleyebiliriz. Bu durum Niyazi Bey'in Tahtacıları etnik aidiyet noktasında Türk bir kitle olarak görmesi ile ilgilidir. Fakat Alevilik noktasında Tahtacıların farklı ve “öteki”ye ait bir yaşam şekline sahip olduğuna dair vurguları vardır. Sıkça Sünni Türkmen aşiretlerle benzer ve farklı yönleri karşılaştırılan Tahtacılar karşısında Türkmen aşiretleri “bizim” olarak nitelendirilir.⁹⁶ Bu yüzden raporda Sünni bir çizgi sergilenir. Gökalp'in Sünniliği Türk milliyetçilik akımının çekirdeği olarak teorize ettiği Türkçülük yazını paralelinde⁹⁷, raporun da bu yönde bir perspektife sahip olduğunu görüyoruz. Raporda ara ara bahis konusu yapılan Arap ve Kürt Aleviler ise Tahtacılaraya oranla daha yabancı ve “öteki” unsurlar olarak karşımıza çıkarlar.⁹⁸ Tüm Alevi grupların ve Tahtacıların “Kızılbaş” olarak nitelendirildiği bu raporda Tahtacılar da halen potansiyel tehlike arz edebilecek bir kitledir. Tahtacılar, Sünni Türkmen aşiretlere oranla daha öteki fakat farklı etnisiteden Alevilere oranla sahip çıkılması gereken, Türklüğe idhali elzem bir unsur olarak betimlenmektedir. Tahtacıların bu şekilde kategorize edilmesini sağlayan, ön plana çıkarılmış en önemli özellikleri Türkçe konuşmaları ve ibadetlerini Türkçe yapıyor olmalarıdır.

⁹⁴ BOA, MF. MKT. 1237/1 (6-10 Aralık 1918)

⁹⁵ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 20-28.

⁹⁶ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 184.

⁹⁷ Nefes, “Nationalism”, 15-20.

⁹⁸ Nusayri Araplarına Türkleştirme yaklaşımının olduğunu Baha Said'in yazılarından öğreniyoruz. Baha Said Arap Alevilerinin soy olarak belirsizlik taşıdıklarını vurgulamaktaydı. İlker Kiremit, “Nusayriiler (Arap Alevileri) Üzerine Bir Değerlendirme: Kimlik ve Öteki Olma”, *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 369- 395. Raporda da bölgedeki Hüseyinilerin Arapça'yı 3. Hicri asırda öğrendikleri ve aslen Arap olmadıkları fakat Araplaştıkları vurgulanmaktadır. Fakat Tahtacıların Türklüğe yaklaşımından farklı olarak Hüseyinilerin Arapları sevdiği esfle vurgulanmaktadır. Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 188.

Tahtacıların potansiyel tehlike arz edebileceklerine neden olan birkaç sebep vardır. Bunlardan en önemlisi Türkçe konuştukları halde Tahtacıların kendilerini Türk addetmemeleri ve bu kimliği Sünni kimlikle eşdeğer görmeleri ile ilgilidir. Niyazi Bey bu durumu şu şekilde vurgular:

Tahtacıların her surette Türk oldukları muhakkak iken nedense Türklüğü de kabul etmezler. Çünkü milliyet ile mezhebi yekdiğerinden tefrik edemezler. Nitekim bazı Sünni Türkler de aynı zihniyetteler. Nazarlarında Türk İmam-ı Ali'yi tahkir eden ona deve hayvan diyen Ebubekir ile Osman'a büyük bir mevki veren Muhammed ile Ali'yi ayıran namaz kılan, oruç tutan, çifte karılar alan, aldığı boşayan, kendilerini tahkir eden düşman bir sınıftır ... Tahtacıların ve Çepnilerin milliyetlerini açıktan inkâr etmek şöyle dursun ona karşı hissî nefret duymaları nazar-ı teessüfe şayandır.⁹⁹

Niyazi Bey'e göre Türk kelimesinin alternatifi olarak Yezid veya Müslüman Türk kelimeleri de Tahtacılarca kullanılmaktadır. Dolayısı ile Niyazi Bey'in aktardığı şekli ile Türklük Tahtacı Alevilerinde Sünnilik ile eş değer kabul edilen bir kimliktir.

Rapor bu durumun hâli babında Tahtacı Alevilerinin "Sünni şehirliler ve köylü Türkmenlerle itikâd-ı münasebet ve alâkaları tezyîd ve bazı Sünni köylüler de civarlarına iskân" edilmesini salık verir.¹⁰⁰ Aynı zamanda Tahtacıların Arap Alevileri ile fazla iletişim halinde olunması bir tehlike olarak adlandırılır.¹⁰¹ Gökalp'in vurguladığı Türk kimliğinin asli unsurunun Sünni Türklük olduğu paralelinde raporun da Alevilerin Sünnifikasyonunu arzu eden bir iskân projesi ile çözüm önerisi sunmaktadır. Dikkat çekici bir unsur ise Türkmenlerin göçebe kesimi değil, yerleşik kesiminin Tahtacılar'a yakın iskân edilmesinin salık verilmesidir. Bilindiği üzere Türkmenler de bu dönemde yine Türk-Türkmenlilik ayrımının ortadan kaldırılması, Türklüğün hissî anlamda kabulü ve modern bir unsur olarak iskânlaştırılması gereken bir kesim olarak vurgulana gelmişlerdir.¹⁰² Bu noktada Tahtacı Alevilerinin Sünnifikasyonu Türklük kimliğine giden adımda bir basamak olarak vurgulanmaktadır. Tahtacıların iskânlaştırılmalarına yönelik vurguların açıkça yapılmadığını gözlemlediğimiz bu raporda iskân yine de daha olumlu bir yaşam şekli olarak sunulmaktadır. Raporun hazırlandığı dönemde Tahtacıların ormanlara zarar verdikleri düşüncesiyle buldukları mahalden sürülmeleri talebi de ayrıca Adana vilayetinden Dâhiliye Nezareti aracılığı ile Meclis-i Mebusan'a sunulmuştu.¹⁰³ Fakat bu durumun uygulanıp uygulanmadığına işaret eden veriler bulunmamaktadır. Uzun süreçte yukarıda vurgulandığı üzere birçok Tahtacı şehirlere göç ile kendi yaşam şeklinden uzaklaşmıştı.

Fakat bu sünnifikasyonun İttihat ve Terakki dönemindeki fonksiyonu ile ilgili önemli bir farklılık söz konusudur. İttihat ve Terakki döneminin Türkçülüğe entegre edilmiş Osmanlılık söylemi gibi, Tahtacıları Sünnileştirme algısı da Türkleştirme siyasetinin bir aygıtıdır. Bu açıdan II. Abdülhamid dönemindeki gibi bir sünnileştirme¹⁰⁴

⁹⁹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 185-186, 188. Türk ifadesinin Kızılbaş-Alevi topluluklarında geçmişten günümüze Sünnilikle özdeş kılınmasına dair bkz: Çakmak, *Sultanın Kızılbaşları*, s. 367.

¹⁰⁰ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 199.

¹⁰¹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 200.

¹⁰² Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, 138- 139.

¹⁰³ BOA, İ.U.M. EK 111/38 (Ocak-Haziran 1918).

¹⁰⁴ Alişan Akpınar, "II. Abdülhamid Dönemi Devlet Zihniyetinin Alevi Algısı", *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 217-8. Murat Alandağlı, "Kızılbaşlara Dair İki Rapor: 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı İdarecilerinin Gözüyle Kızılbaşlar", *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 232.

misyununun İTC döneminde artık büyük bir önemi yoktur. Türkleştirme siyasetinin paralelinde devamlılık arz eden modernleştirme misyonu da bu misyon çerçevesinde yine bir araçtır. Bu durum Talat Paşa'nın Arnavutları yanlarına çekebilmek için Bektaşiliğe kapı aralaması ile benzerlik göstermektedir.¹⁰⁵

Türklüğün Tahtacılarca Sünnilikle eşdeğer görülmesinin yarattığı endişe ile birlikte, yukarıda vurgulandığı üzere Tahtacılar ile ilgili devam eden soy tartışmaları, bu endişelerin artmasına neden olmuştur. Rapora göre Tahtacı aşiretleri kendilerini aşiret/oymak isimleri veya dini kimlikleri ile tanımlamaktadırlar.¹⁰⁶ Batı Anadolu'da Aydın vilayetindeki Tahtacıların kendilerini Türkmen olarak tanımladıklarını belirten Niyazi Bey, Adana bölgesinde yalnızca ovada yaşayan Tahtacıların kendilerini Türkmen olarak bildiklerini paylaşır.¹⁰⁷ Dolayısıyla Adana-Mersin bölgesi Tahtacılarının kendilerini ağırlıklı Türkmen olarak görmedikleri rapordan anlaşılmaktadır.¹⁰⁸ Tahtacıların daha çok Çaylak, Aydınlı gibi aşiret isimleri ile kendilerini tanımlamakta oldukları anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Niyazi Bey Tahtacıların kendilerini İranlı anlamında Acem olarak tanımlamadıklarını belirtmektedir. Fakat İran pasaportu taşıyan bazı Tahtacı gruplarının Pozantı bölgesinde bulduklarını ve bu pasaportları son dönemlerde elde ettikleri ayrıca vurgulanır.¹⁰⁹ İranlılar ile mezhepdaş ve Safevi kurucusu Şeyh Safi'ye büyük bir saygı beslediklerini belirten Niyazi Bey, Tahtacıların kültürel ve dini pratik olarak İranlılar ile yakınlık taşımalarını endişeyle karşılamaktadır.¹¹⁰ Firdevsi'nin *Şahnamesinde* geçen İran-Turan çatışmasının Tahtacıları etkilediğini ve “dimağlarına dolan İran ajanlığı”nın varlığını ön plana çıkaran Niyazi Bey, bu özellikler açısından Tahtacıları kurtarılması gereken bir gruh olarak görmektedir.¹¹¹

Tahtacıların aslen Rum olup sonradan Alevi inancına dâhil olduklarına dair bu dönemde yoğun ve baskın bir algı olduğu yukarıda vurgulanmıştı. Niyazi Bey birçok defa İngiliz ve Alman araştırmacıların görüşlerinin yanlış olduğunu vurgulamaktadır.¹¹² Niyazi Bey'in Tahtacıların Türk olduğunu kanıtlamaya dönük tezi; Tahtacıların yalnızca Türkçe bilmeleri, Türkmenler ile aşırı bir farklılıklarının bulunmaması, kültürel olarak Sünnilerle benzerlik barındırmaları, dini ayinlerini Türkçe yapmaları ve bölgede “Türk ırkından âri kadim bir ırk neşet etme(diği)” şeklindeki saiklere dayanmaktadır.¹¹³ Ayrıca Niyazi Bey “Anadolu'nun sâkine-i kadîmesinden” yerli bir unsur olmadıklarını, aslen Horasan'dan geldiklerini vurgulamaktadır. Bu açıdan Tahtacıların Anadolu kökenli

¹⁰⁵ M. Şükrü Hanioglu, “Talat Paşa”, *DİA*, 39, (2010), 502.

¹⁰⁶ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 155-6: “Acem misiniz dedim?“Acem macem tanımak” dediler. Çaylak mısınız dedim? “Melemenci'nin (Aydınlı Tahtacı) kökündeniz” diye cevap verdiler.” Raporda Tahtacıların bir kısmının kendilerini Caferi olarak tanımladıkları da görülmektedir.

¹⁰⁷ Aydın, “Bir Etno-Dinsel Kimlik Olarak Alevilik”, 24-29. Suavi Aydın'ın son dönem araştırmalarında Aydın bölgesi Tahtacıları kendilerini aynı zamanda Türkmen olarak tanımlamaktadırlar. Yörükân 1920'ler yaptığı Tahtacı araştırmalarında Tahtacıların kendilerini Türkmen tanımlamadıkları fakat Türkmen olduklarını bildiklerini, “Horasan Erenlerindeniz” dediklerini, bölgelerinde Türkmen olarak bilindiklerini paylaşır. Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 178. Son dönemlerde yapılan saha araştırması Niyazi Bey'in vurguları ile paralellik gösterir.

¹⁰⁸ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 117, 185.

¹⁰⁹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 154- 155.

¹¹⁰ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 122, 124.

¹¹¹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 186.

¹¹² Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 115, 184.

¹¹³ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 184- 186.

olmayıp Orta Asya kökenli olduklarının altının çizilmesi, Tahtacıların Türklüğünü kanıtlamaya dönük bir tez olarak kullanılmıştır.¹¹⁴

Raporda dönemin oryantalist çalışmalarına karşı geliştirilen cevapların yanında Niyazi Bey'in Tahtacıların Türklük algılarını değiştirmeye yönelik bir çaba içerisinde olduğu ayrıca anlaşılmaktadır. Kendisi, Tahtacılara mezhep ve milliyetin birbirlerinden farklı şeyler olduğunu anlatmaya çalıştığını ayrıca paylaşmaktadır. Tahtacıların başta bu durumu kabul etmediklerini, bu durumdan korktuklarını, hatta kendisinden şüphe duymaya başladıklarını yazmaktadır. Dolayısı ile 1920'lerde de Tahtacı araştırmaları yapacak olan ve kendisinin Alevi Dedesi olarak algılandığını vurgulayan Yusuf Ziya Yörükân gibi, Niyazi Bey de Tahtacıların kapalı toplum özelliğini aşmak için kimliğini gizleyerek Alevi kimliği ile saha araştırması yaptığı anlaşılmaktadır.¹¹⁵ Niyazi Bey Türklüğün inkişafının sağlanmasına yönelik olarak hükümetin "Türklüğün sünnilikten ayrı, bir dil ve kan meselesi olduğunu (Tahtacıların) hafızalarına yerleştirmeli" der ve zamanla Tahtacıların tereddütlerinin yok olacağını vurgulayarak bir toplum mühendisliği pratiğini zorunlu görür. Zira Tahtacılar Niyazi Bey'in gözünde "avare serseri kalmış, milletini unutmuş" bir kitledir.¹¹⁶

Tahtacılar arasında sosyal yaşantı farklılığına göre değişen bir Türklük algısı olduğu da vurgulanmaktadır. Ona göre Tahtacı aşiretleri üç guruptan oluşmaktadır: Göçebeler, ağaçerileri ve ziraat ile uğraşanlar.¹¹⁷ En ideal bir topluluk olarak sunulan kesim ovada yaşayan Tahtacılardır. Bu gurup Tahtacıların Türk olduklarının farkında oldukları vurgulanmaktadır.¹¹⁸ Göçebe Tahtacıların göçebe Sünni aşiretlerde olduğu gibi ibadethaneler ile iletişim halinde olamayacakları ve bu durumun sosyal yaşantıdan ötürü son derecede doğal bir sonuç olduğu vurgulanır.¹¹⁹ Ancak son dönemlerde yatay ve uzak transhumans hareketten kısa ve dikey hareketliliğe geçişin ağırlık kazandığı da anlaşılmaktadır.¹²⁰ Bu durum bir önceki nüfus bölümünde paylaşılan yarı-göçebeliliğin yaygınlaştığını teyid etmektedir. Fakat Tahtacı köylülerinin halen kapalı bir toplum oldukları, eğitim için köylerini terk etmedikleri bu yüzden okumuş kesimlerinin sınırlı olduğu vurgulanmaktadır.

Tahtacıların potansiyel bir tehlike olarak görülmesinin ön plana çıkan sebeplerinden bir diğeri ise ticaret dolayısı ile bir araya geldikleri Rum ve Ermeni Osmanlı vatandaşları ile ilişkileri ve ecnebler olarak vurgulanan Batılı devlet ve tüccarlarına bakış açıları ile ilintilidir. Dönemin baskın bir düşüncesi bilindiği üzere Müslümanların, başta Rumlar olmak üzere, zengin tüccar Hıristiyanlarca ve politik ayrılıkçılıklarından kaynaklı, mağdur edildiklerine dayanmaktaydı.¹²¹ Raporda da ağırlıkla inşaat için ağaç tedarik ederek yaşadıkları vurgulanan Tahtacıların "Hıristiyan baronların ... bütün manası ile esaret-i ticariyesi altında yaşadıkları" vurgulanır.¹²² Rumların orman işletme ruhsatı

¹¹⁴ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 107. Bilindiği üzere bu dönemde bilhassa Akçura ve ekibinin baskın tarih algısını değiştirmeye yönelik Orta Asya Tatar ve Moğol geleneğini Türkleştirme yaklaşımı vardır. Kurt ve Gürpınar, "The Young Turk Historical Imagination", 5-16.

¹¹⁵ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 146. Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 188.

¹¹⁶ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 186.

¹¹⁷ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 105.

¹¹⁸ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 187.

¹¹⁹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 140.

¹²⁰ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 153.

¹²¹ Balkılıç ve Dölek, "Turkish Nationalism", 327. Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, 227- 229. Yılmaz, "Olmak Ya Da Olmamak", 160.

¹²² Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 151.

satın alıp Tahtacıları düşük ücretle sömürdükleri vurgusu dönemin baskın bir eğilimi olan ticaret ve ekonominin Türkleştirilmesi politikalarına paralel gelişen bir reaksiyondur.¹²³ Tahtacıların ticaretlerini Hristiyanlar ile yapmaları, aralarının iyi olması, Tahtacı köylerinde Rumların bakkal sahibi olması, mağaza işletenlerin yine Rumlar olması ve samimi bir ilişki geliştirmelerinden endişe duyulmaktadır.¹²⁴ Bölge Hristiyanlarının Tahtacıları etkilemek için Hz. Ali'yi peygamber ve Allah'ın Aslanı olarak isimlendirdikleri; Hasan ve Hüseyin'in kendi isimleri olan Bogos ve Bedros isimlerine benzerlik arz ettiğini vurgulayarak Tahtacıların Hristiyan Osmanlı vatandaşlarınca kandırıldıkları ve etki altında oldukları paylaşılmaktadır. Çözüm önerisi olarak da Hristiyan tacirlerle ilişkilerinin mümkün olduğu kadar azaltılması ve ecnebi tüccarların aracılığının ortadan kaldırılması gerektiği salık verilmektedir.¹²⁵ Ayrıca hükümetin Batılı tüccarlar ve Osmanlı tebaası olan Hristiyanlar üzerinde nüfuzunun yüksek seviyede olduğunu hissettirmesi gerektiğini vurgular. Zira Tahtacılar bilhassa Avrupalıların teknolojik üstünlüklerinin etkisinde onlara karşı şaşkınlık ve hayranlık içerisindeydiler.¹²⁶ Bu durum aynı zamanda Türklüğün inkişafı için elzem bir aşama olarak görülmüştür: “Bunların (Tahtacıların) Türklüğü bir an evvel teşkin farzdır. Tesirât-ı hariciyeden kendilerini saklayacak yalnız bu milliyet hissidir”.¹²⁷

İttihat ve Terakki döneminin I. Cihan Harbi döneminde uygulamaya koyduğu önemli bir toplum mühendisliği pratiklerinden biri de, potansiyel tehlike arz ettiği düşünülen toplulukların yönetici sınıfı ile kitlesi arasındaki bağı kopartarak aidiyetlerinin sonlandırılmasına çalışmasıydı. 1916-18 sürecinde birçok aşiretin bu şekilde ayrı yerlere iskân ettirildiği bilinmektedir.¹²⁸ Bu politikanın bilhassa Gökalp tarafından Türklüğün inşası için üzerinde durulması gereken bir yöntem olarak teorize edildiğini de biliyoruz. Gökalp'e göre aşiret ve dini liderlikler toplumu bölmekte ve ortak Türk kültürünün oluşumuna engel olabilmekteydi.¹²⁹ Bu yüzden aşiret ağalarının ve dini liderliklerin aracı rolünün yok edilmesi elzem görülmüştür. Tahtacıların da bu çerçevede Aydın ve İzmir'den gelen Dedeleri ile ilişkilerinin engellenmesi gerektiği raporda vurgulanmaktadır: “Dedelerin fazlaca köylere uğramasına haberleri olmaksızın mani olmalı”.¹³⁰ Tahtacı Dedelerine karşı olumsuz bir yaklaşım ağır basmaktadır. Tahtacı Dedelerinin suçluları yargılayıp maddi manevi ceza uyguladıkları, ağır suçlu gördüklerini aforoz ettikleri ve ziyaretleri sırasında icra edilen ibadetlerden sonra yüksek miktarda para alarak Tahtacıları kullandıkları öne sürülmüştür. Hatta Tahtacıların servet sahibi olamamalarının sebeplerini tehlikeli olarak gördüğü iki kesimin etkisine bağlar: “Dede ve yanyatırların fazla nezir almaları, reislerin kavâid-i tarifeye riayetkâr olmamaları ve de ekserisi Hristiyan orman ruhsatı almış patronların insafsızlıkları”.¹³¹

Yine İttihat ve Terakki döneminin baskın bir özelliği olan modernist ve pozitivist yaklaşımların etkisinin raporda sıklıkla vurgulandığını görüyoruz. Tahtacıların “câhil”

¹²³ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 189. Balkılıç ve Dölek, “Turkish Nationalism”, 327.

¹²⁴ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 189- 192.

¹²⁵ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 199.

¹²⁶ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 192, 199-200.

¹²⁷ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 188.

¹²⁸ Örs, *İttihat ve Terakki*, 91. Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, 401-422. Heyderan Aşireti örneği için bkz. Çiftçi, *Fragile Alliances*, 367- 372.

¹²⁹ Nefes, “Nationalism”, 24- 25.

¹³⁰ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 200.

¹³¹ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 183.

kalmalarının asli sebebi olarak Dedelerin yürüttükleri “propagandalar” ana sebeplerden biri olarak vurgulanmaktadır. “İrken Türk, beden zinde ve velud, ahlaken oldukça sağlam, fikren câhil, mezheben de Kızılbaş” olarak tanımlanan Tahtacıların milliyetlerini unuttukları, “mezheplerinin metafizikleri içinde boğulmuş” bir topluluk oldukları ve kurtarılmayı bekleyen bir topluluk oldukları, hegemonik bir yaklaşım çerçevesinde, ileri sürülmektedir.¹³² Ormancılıktan sağlanan kereste tedarikinin daha modernize edilebilecek teknoloji ile Tahtacıları “tebdil ve tekâmül tarikine sevk” edilebileceği düşünülmektedir.¹³³ Eski ve köhne araç gereçlere sahip olduklarını düşündüğü Tahtacıları “seyr-i tekâmülü takipte pek geç kalmış” bir güruh olarak acilen bazı tedbirlerin uygulanması gerektiği salık verilmektedir. En önde gelen yöntem yine İttihat ve Terakki yönetimi döneminde pan-Türkist yazarların paylaştığı mekteplerin araçsallaştırılmasıdır.

Foucault’nun vurguladığı üzere modern adamın en büyük gücü ve meşruiyeti bilimsel bilginin tartışmasız doğru kabul edilmişinden kaynaklanır.¹³⁴ Modern adamın istek ve arzularını inşa etmede araçsallaştırdığı bu bilgi eğitim kurumları ile yürütülmektedir. Jön-Türk entellektüelleri ve İttihatçılar için eğitim benzer bir şekilde milletin terbiyesi için bir araçtır.¹³⁵ Gökalp ve diğer düşünürler sık sık yurdun ve Türk milletinin bir “hastalık” ile mücadele halinde olduklarını belirtmekteydiler.¹³⁶ Bu duruma neden olan etmenler ise cahillik, dinde fanatizm, ekonomik bağımlılık, fakirlik ve tembelleğe bağlanır.¹³⁷ Bu sayılan etmenlerin neredeyse tümünün Tahtacılar da bulunduğu raporda ayrıca vurgulanmaktadır: Mezheplerine fanatik bağlılıkları, modernite karşısında “cahil” kaldıkları vurgusu, ekonomik olarak Hıristiyan kesimin esaretinde bulunmaları ve alkolik bir kitle olarak tanımlanmaları. Bu sebeplerin içerisinde en asli görülen “hastalık” ise milli histen yoksun olma durumudur.¹³⁸ Milli histen yoksun olmak başta askeri yenilgiler olmak üzere modern hayata tutunamamanın asli gerekçesi olarak sunulduğu bir süreçte, Türklüğün hissî ve kimliksel anlamda kabulü, yüceltilmesi ve bunun için çalışılması, modernleşmenin ve var olabilmenin ilacı olarak görülmüştür.¹³⁹ İnanç veya türlü gerekçeler ile milli benliklerini unuttukları düşünülen bir kitle için Türklüklerinin acilen öğretilmesi ontolojik kaygıların giderilmesinde “hastalığın” ilacı olarak algılanmıştır.¹⁴⁰ O yüzden eğitim kurumlarında acil olarak milli coğrafya, tarih, kültür, etnik soy bilgisinin “yeni nesil”e öğretilmesi salık verilmiştir.¹⁴¹ Tahtacılar da bu açılardan milli birliğin bir parçası olabilmeleri için bu süreçten geçmeleri gerektiği raporda özellikle vurgulanmaktadır.

Niyazi Bey mekteplerin fonksiyonunun şu şekilde gerçekleşeceğini paylaşır:

Mekteb açmalı, evvelce Dedeleri ve Yanyatırları tahsillerine karşı sadakatleri zâil olur korkusuyla mekteplerden son derecede teb'id ederlerdi. Bugün artık mekteplerin faidesini takdir ediyorlar. Mektepler ise taklid ettiği haber yayan fikirleri ve ita eylediği

¹³² Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 194.

¹³³ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 197- 198.

¹³⁴ Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, (İstanbul: Ayrıntı, 2014).

¹³⁵ Toprak, “İttihat ve Terakki’nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”, 95-113.

¹³⁶ Dündar, *Modern Türkiye’nin Şifresi*, 125- 126, 170.

¹³⁷ Balkılıç ve Dölek, “Turkish Nationalism”, 323.

¹³⁸ Dündar, *Modern Türkiye’nin Şifresi*, 68.

¹³⁹ Dündar, *Modern Türkiye’nin Şifresi*, 125.

¹⁴⁰ Arai, “Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği”, 182, 191- 194.

¹⁴¹ Balkılıç ve Dölek, “Turkish Nationalism”, 323- 326.

*yeni bir sürü malumat ile eski adetleri, batıl itikadları, ananeler ve fikirleri kökünden baltalayacak, tebdilin en mühim saiki olan mücerred fikirlerini kamçılacaktır.*¹⁴²

Dolayısı ile vurgulandığı üzere eğitim kurumunun önemli bir fonksiyonu geri kalmış bir topluluk olarak görülen Tahtacıların tekâmül etmelerini kendi inançlarından sıyrılmaları oranında başarabileceklerini önermesidir. Eğitimcilerin bu rolü üstlenmesi gerektiğini savunan Niyazi Bey'e göre onların Tahtacı ailelerine samimane nüfuz etmeleri gerektiğini zorunlu görür. Tahtacı kadınlarının daha "taassupkar" olduğu vurgulanarak bilhassa Tahtacı kadınlarının fikriyatına nüfuz edilmesi gerektiği belirtilir.¹⁴³ Mekteplerde modern ticaret, fen ve tarih derslerinin verilerek "yanlış hurafeler" in bu şekilde yok olacağı paylaşılmaktadır.¹⁴⁴ Eğitimden geçecek olan Tahtacıların bu şekilde "hayat-i içtimaiyemiz içinde fâideli bir unsur olabilirler ve er geç maksat olduğu üzere Türk kitlesi içinde kaynarlar" denilerek potansiyel bir tehlike durumundan güven duyulabilecek bir kitleye dönüşebilecekleri paylaşılmaktadır. Bu sebeple İTC dönemindeki eğitim ve medeniyete idhal *mission civilisatrice* daha çok Türkleştirme misyonunun bir parçasıdır. Modern bilimin Tahtacıları Alevilik inancının etkisinden kurtarabildiği ve Türklüğün milli bir duygu ve düşünce olarak sahiplenildiği oranında, Tahtacılar sadık bir unsura dönüşebilecek ve Türk milletinin asli bir unsuru olabileceklerdir. Modernizm ile Türk milliyetçiliğinin iç içe geçtiği bu dönemin baskın görüşlerinin Tahtacılar'a da bu şekilde benzer paralellikte yansıdığı görülmektedir. Tahtacıların Alevilikten uzaklaşmaları ölçüsünde farklı bir dine yavaşmaları, İslam dinini reddetmeleri ve de milli karakterlerinden uzaklaşmalarına da neden olabileceği ihtimalinden bahisle hassas bir sürecin yürütülmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir.¹⁴⁵

Modernist yaklaşımların yanında raporda self-oryantalizm olarak tanımlanabilecek bazı vurguların da yapıldığını görüyoruz. Yazar büyük bir önyargıya sahip olmasa da yukarıda görüldüğü üzere bazı ötekileştirici davranışlar tanımlamaktadır. Örneğin Tahtacıların bazı gurupları için "cahil safdil insanlar" oldukları, yemeklerinin yenecek olmadığı, yemek pişirmeyi bilmedikleri vurgulanmaktadır.¹⁴⁶ Raporda birçok defa vurgulandığı üzere Niyazi Bey Tahtacıları alkolik bir topluluk olarak görür. Bu dönemlerde İTC'nin gençlik örgütlenmelerince sıklıkla vurgulandığı üzere, "cehalet", "alkol", "tütün", Türk toplumunu çöküşe götüren etmenler olarak görülmüştür.¹⁴⁷ Fakat bu tanımlamalardan Tahtacıların Aydınli aşiretine mensup olanları hariç tutulmaktadır. Bu ötekileştirici nitelermeler çoğunluğu oluşturan Çaylaklar için yapılmaktadır. Tekemmül edememiş bir toplum olarak vurgulanan Tahtacıların karşısında iyi ve ideal bir toplum olarak Sünni Türk kesiminin merkeze oturtulması Tahtacılaraya yaklaşımın oryantalist görüşler barındırmasına neden olmuştur. Fakat bu self-oryantalist bakış açılarının varlığına rağmen başta vurgulandığı üzere Niyazi Bey büyük bir önyargıya sahip olmadığını vurgulamamız gerekiyor. Niyazi Bey raporun birçok yerinde iş ahlakı, evlerinin güzelliği ve köylerinin muntazamlığı gibi örneklerle Tahtacıları övmektedir. Tahtacılar bu çerçevede kültürel, sosyal ve politik kodlarının yeniden düzenlenmesi

¹⁴² Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 198- 199.

¹⁴³ İTC'nin paramiliter gençlik yapılanmalarında Türk neslinin çöküşten kurtarılmasındaki öncü rollerden biri de Türk kadınına atfedilir. "Hanımlar milleti kurtarınız!" söylemleri ile Türk kadınına atfedilen nesli kurtarıcı rolün etkilerini raporda da yukarıda vurgulandığı versiyon ile görüyoruz. Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", 95-113.

¹⁴⁴ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 199.

¹⁴⁵ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 200.

¹⁴⁶ Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları*, 159, 194.

¹⁴⁷ Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", 95-113.

gereken ve yenilenecek bu yönleri ile modern Türk ulusu kitlesine dâhil olabilecek bir kesim olarak görülmüştür.

SONUÇ

Ağırlıklı olarak yarı-göçebe bir orman hayatı yönü ile, ulus-devletin bir ideali olan kontrol edilebilirlikten uzak olunması; soy tartışmaları yönü ile Türkçe konuşan bir topluluğun Türk hissetmemesi ve Türk olmadıkları yönünde politik bir tartışmaya dönüşen etnik tartışmalar; dini ve kültürel anlamda merkeze alınan Sünni Türklüğün bir ötekisi olarak Alevilik inancına sahip olunması Tahtacıların sosyolojik ve kültürel yönleri ile makbul görülmeyen özellikler barındıran bir kitle olarak algılanmasına neden olmuştur. Türkçe konuştuğu halde Türklük bilinci ve hissiyatının kabul görmediği Adana-Mersin Tahtacıları için önerilen en ideal toplum mühendisliği yöntemi ideal Sünni Türk kesimine yansılması olarak görülmüştür. Bunun ise araçsallaştırılmış bir eğitim formasyonu ile gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür.

Rapordaki vurgular ile dönemin baskın yazını ve İTC'nin Türkleştirme siyaseti arasında paralellikler bulunmaktadır. Sünni kesim ile kültürel benzeşme, Alevi Dede liderliklerinin ortadan kaldırılması ve Türklük bilincinin kazandırılması istekleri gibi öneriler bunlardan bazılarıdır. İTC'nin gayri-Müslim tebaa için uyguladığı araçsallaştırılmış bir Osmanlılık önerisi gibi, Sünnilik de araçsal bir fonksiyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Asli amaç ise Türk hissetmeyen Tahtacıların Türkleştirilmesini sağlamaktır. Bilhassa Tanzimattan itibaren devam eden *mission civilisatrice* Tahtacılar üzerinden hazırlanan bu rapor ile süreklilik kazandığı tekrar anlaşılmaktadır.

Tahtacıların Anadolu'daki Türk dili birliğinin sağlanmasına katkı sunan bir topluluk olarak Türkçe'yi kullanıyor olmaları makbuliyetlerini artıran bir etmen olarak görülmüştür. Fakat Türklüğün henüz sahiplenilmediği ve bu bilinçten yoksun, etno-dinsel bir topluluk olan Tahtacıların yine de dönüştürülmesi gereken bir topluluk olarak görüldüğü ve İTC'nin inşa ettiği ulus-devlet düzeninde "öteki" bir kimlik olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Kültürel ve sosyal ilişkiler açısından ağırlıklı pozitif değerlendirmeler yapan raporun, Alevilik, kimlik ve politik açılardan ise Tahtacılar için negatif bir portre çizdiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri:

- BOA, BEO 4494/337040.
- BOA, DH. EUM. KLH. 3/40, 4/14.
- BOA, DH. EUM. SSM. 31/16.
- BOA, DH. EUM. 2. ŞB. 58/8, 61/61.
- BOA, DH. EUM. 6. ŞB. 54/34.
- BOA, DH. MKT. 1237/1.
- BOA, DH. ŞFR. 588/37, 87/350, 59/91
- BOA, DH. İ. UM. 14/4.
- BOA, DH. SN. THR. 54/15.
- BOA, İ. UM. EK. 111/38.
- BOA, MF. MKT. 1237/1.

Araştırma-İnceleme Eserler

- Abak, Tibet, “İttihat ve Terakki'nin Kritik Seçimi: Kürt Politikasında Hamidiye Siyasetine Dönüş ve Kör Hüseyin Paşa Olayı (1910-1911)”, *1915: Siyaset, Tehcir, Soykırım*, eds. Fikret Adanır ve Oktay Özel, (İstanbul: Tarih Varkfi Yurt Yayınları, 2015), 277-293.
- Akpınar, Alişan, “II. Abdülhamid Dönemi Devlet Zihniyetinin Alevi Algısı”, *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 215-226.
- Alandağlı, Murat, “Kızılbaşlara Dair İki Rapor: 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı İdarecilerinin Gözüyle Kızılbaşlar”, *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 227- 244.
- Alper, Emin, “Ömer Seyfettin”, *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 186-191.
- Arai, Masami, “Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği”, *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 180-195.
- Aydın, Suavi ve Erdal Çiftçi, *İmparatorluğun Son Aşiret Sayımı: Fihristü'l Aşair Yorumlar ve Tıpkıbasım*, (İstanbul: İletişim, Yayın aşamasında).
- Aydın, Suavi, “Bir Etno-Dinsel Kimlik Olarak Alevilik”, *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 11-32.
- Aydın, Suavi, “İki İttihat-Terakki: İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset”, *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 117-128.
- Aydın, Suavi, “The Emergence of Alevism As An Enthno-Religious Identity”, *National Identities*, 20-1, (2018): 9-29.
- Babinger, Franz, “Tahtadji”, *Encyclopaedia of Islam, First Edition (1913- 1936)*, vol. 8, (Leiden: Brill, 1993), 627-628.
- Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, haz. İsmail Görkem, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000).
- Bahadır, İbrahim, “Aleviliğe Milliyetçi Yaklaşımlar ve Aleviler Üzerindeki Etkileri”, *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 449-477.
- Balkılıç, Özgür ve Deniz Dölek, “Turkish Nationalism at Its Beginning: Analysis of Türk Yurdu, 1913-1918”, *Nationalities Papers*, 41/2, (2013), 316- 333.
- Bozarslan, Hamit, “M. Ziya Gökalp”, *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin (İstanbul: İletişim, 2009), 314-327.
- Çakmak, Yalçın, *Sultanın Kızılbaşları* (İstanbul: İletişim, 2019).
- Çıblak, Nilgün, “Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, (2013): 33-54.

- Çiftçi, Erdal, *Fragile Alliance in the Ottoman East: The Heyderan Tribe and The Empire, 1820- 1929*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara, 2018).
- Dündar, Fuat, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, (İstanbul: İletişim, 2002).
- Dündar, Fuat, *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, (İstanbul: İletişim, 2008).
- Foucault, Michel, *Bilginin Arkeolojisi*, (İstanbul: Ayrıntı, 2014).
- Hanioğlu, M. Şükrü, "Talat Paşa", *DİA*, 39, (2010), 502- 503.
- Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, (İstanbul: İletişim, 1985).
- Kiremit, İlker, "Nusayriler (Arap Alevileri) Üzerine Bir Değerlendirme: Kimlik ve Öteki Olma", *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş, (İstanbul: İletişim, 2015): 369- 395
- Kurt, Ümit ve Doğan Gürpınar, "The Young Turk Historical Imagination in the Pursuit of Mythical Turkishness and its Lost Grandeur", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 43, (2016), 560-574.
- Kuşci, Ahmet, *Orta Toros Tahtacıları: Tarih, Kültür ve Medeniyet*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Hatay:2018).
- Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, (İstanbul: İletişim, 2012).
- Nefes, Türkey Salim, "The Sociological Foundations of Turkish Nationalism", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20/1, (2018), 15-39.
- Örs, Orhan, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kürt Politikası 1908-1914*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Diyarbakır, 2012).
- Roux, Jean-Paul, "Anadolu Tahtacıları" *Kültür Araştırmaları Dergisi*, çev. Cem Meriç, 4, (2020), 213-229.
- Serdar, Sarışır, *İttihat ve Terakki Dönemi Tahtacı Araştırmaları: Niyazi Bey ve Adana Bölgesi Tahtacıları*, (Konya: Kömen, 2012).
- Sümer, Faruk, "Ağaçeriler", *DİA*, 1, (1988): 460-461.
- Sümer, Faruk, "Tahtacılar", *DİA*, 39, (2010): 436-437.
- Telci, Cahit, "Cemaat-i Tahtacıyan: Aydın Sancağı'nda Vergiden Muaf Tahtacı Topluluğu (XV-XIX. Yüzyıllar)", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 13, (2016), 5-34.
- Toprak, Zafer, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", *B.Ü. Beşeri Bilimler Dergisi*, 7, (1979), 95-113.
- Üngör, Uğur Ümit, "Seeing Like A Nation-State: Young Turk Social Engineering in Eastern Turkey, 1913-50", *Journal of Genocide Research*, 10/1, (2008): 15-39.

Yılmaz, Eray, “Olmak Ya Da Olmamak: II. Meşrutiyet Yıllarında İttihatçılar ve Bektaşiler (1908-1918)”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 20, (2019), 153-172.

Yörükân, Yusuf Ziya, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, haz. Turhan Yörükân, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1998).

Yörükân, Yusuf Ziya, “Tahtacılar”, *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 3-12, (1929), 62-80

Yörükân, Yusuf Ziya, “Tahtacılar”, *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 3-13, (1929), 55-80.

Zürcher, Erik Jan, “Macedonians in Anatolia: The Importance of the Macedonian Roots of the Unionists for their Policies in Anatolia after 1914”, *Middle Eastern Studies*, 50/6, (2014), 960-975.